

Återrapportering

Åtgärder för biologisk mångfald 2014–2016

RAPPORT 6758 • MARS 2017

Återrapportering

Åtgärder för biologisk mångfald 2014–2016
NV-05707-16

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00, fax: 010-698 16 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-6758-8

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2017

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma 2017

Omslagsfoto: Henri Engström, Naturvårdsverket

Förord

Denna rapport är en sammanställning av hur anslagen för biologisk mångfald använts under 2016. Den utgör Naturvårdsverkets rapport till regeringen hur anslaget använts men utgör också en sammanställning av utvecklingen under den senaste treårsperioden. Rapporten bygger till stor del på de redovisningar som landets länsstyrelser lämnat till Naturvårdsverket.

2016 var ett år med fortsatt ganska höga anslag till skydd och åtgärder för värdefull natur i relation till tidigare år. Detta märks också tydligt på resultaten. Antalet beslutade naturreservat har ökat starkt. Under året säkrades t ex naturvärden långsiktigt i nästan 48 000 hektar produktiv skogsmark genom markägarersättningar.

Skötseln av värdefull natur har också ökat i omfattning. Stora insatser har skett både i form av skötsel av naturtyper och arter samt åtgärder för ökad tillgänglighet för människor till naturreservat och nationalparker. Även om biologisk mångfald i odlingslandskapet normalt bevaras i den normala driften av jordbruksmarken ser vi tydligt att kostnaderna för ängar och betesmarker ökar även i naturreservat och Natura 2000-områden.

Kunskapen om sambanden mellan människors naturvistelse och välbefinnande har blivit tydligare och vi ser även hur turistnäringen och då särskilt naturturismen utvecklas positivt. Det är därför glädjande att anslagen för värdefull natur kan användas för att upprätthålla en allt bättre infrastruktur för tillgänglighet till rika naturupplevelser. Under 2016 har t ex fortsatta satsningar skett på underhåll av ledsystemet i fjällen.

Länsstyrelserna genomför betydande insatser för skydd och skötsel av värdefull natur. Men även kommuner gör värdefulla insatser – även om antalet kommunala naturreservat verkligen skulle kunna bli betydligt fler. Den lokala naturvårdssatsningen (LONA) är ett viktigt instrument för att öka det lokala naturvårdsarbetet och engagerar många kommuner. Under 2016 genomfördes mer än 1100 åtgärdsinsatser genom LONA-projekt i landets kommuner.

Anslagen för biologisk mångfald bidrar på flera sätt till genomförandet av flera nationella miljö kvalitetsmål. De bidrar därutöver till sysselsättning, ofta på landsbygden, där företag upphandlas för genomförande av insatser i de skyddade områdena.

Till alla er som ser till att anslagen för biologisk mångfald används på ett effektivt sätt med god miljönytta vill jag rikta ett varmt tack.

Claes Svedlindh
Chef Naturavdelningen

Sammanfattning

Under året förbrukades såväl 1:16- som 1:3-anlaget i det närmaste helt och hållet (>99%).

Ca 47 750 hektar produktiv skogsmark skyddades genom markersättningsverksamheten med hjälp av medlen från 1:16-anlaget, samtidigt som ca 1 100 hektar produktiv skogsmark säkrades inom ramen för genomförandet av ESAB-paketet.

Under året fattades 220 beslut om naturreservat omfattandes 41 145 ha mark och 29 naturvårdsavtal tecknades.

Antalet öppna ärenden om bildande av naturreservat på länsstyrelserna uppgick till 1 067 stycken vid årets slut, vilket är en minskning jämfört med 2015.

Av de medel som fördelats till förvaltning av skyddade områden har ca en tredjedel (155 mkr) använts till skötsel av naturtyper. Mest pengar satsas på skötsel av betesmarker (80 mkr) följt av skötsel av ängar (23 mkr). En tredjedel av medlen har använts till olika satsningar på friluftsliv och information.

Under året har 45 broar bytts ut mot nya och 38 stycken har renoverats. Totalt har 316 km leder röjts, 627 km led har fått en förbättrad markering och över 20 km spång har anlagts.

Naturvårdsverket fördelade ca 69 miljoner kronor för investeringar i fastigheter, byggnader och anläggningar år 2016 bl.a. till nya entréer i Abisko, Björnlandets och Tivedens nationalparker och i Hornborgasjön.

Under året fastställdes ett nytt åtgärdsprogram för hotade arter och 51 förlängdes.

Naturvårdsverket har under 2016 koordinerat och finansierat arbetet med genomförandet av grön infrastruktur i Sveriges land-, vatten- och havsområden. Arbetet har bedrivits i samverkan med länsstyrelserna och andra myndigheter.

Totalt beräknas anslagen ge upphov till ca 1 550 helårsarbetskrafter, varav 562 för kvinnor.

Innehåll

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	7
KAPITEL 1 ARBETET MED OMRÅDESSKYDD SAMT HUR MEDEL INOM ANSLAGET 1:16 SKYDD AV VÄRDEFULL NATUR HAR ANVÄNTS	9
1.1 Allmänt om områdesskyddet	9
1.2 Översiktlig fördelning av anslaget 1:16	10
1.3 Beslut om naturreservat under 2016	11
1.3.1 Bidrag till länsstyrelserna för reservatsbeslut	13
1.4 Ersättningar till markägare, säkrade objekt-kategorier, antal ersättningsbeslut, arealer m m	13
1.5 Naturvårdsavtal	16
KAPITEL 2 ANTALET HOS LÄNSSTYRELSENA ÖPPNA ÄRENDEN OM BILDANDE AV NATURRESERVAT M M	18
KAPITEL 3 ARBETET MED ATT SKYDDA SKOGSMARK MED HÖGA NATURVÄRDEN SOM ÄGS AV SVEASKOG AB RESPEKTIVE FÖRVALTAS AV FORTIFIKATIONSVERKET OCH STATENS FASTIGHETSVERK	19
3.1 Sveaskog	19
3.2 Fortifikationsverket	20
3.3 Statens fastighetsverk	21
KAPITEL 4 ARBETET MED MARKBYTEN MED ERSÄTTNINGSMARK SOM ÖVERFÖRTS FRÅN ERSÄTTNINGSMARK I SVERIGE AB TILL NATURVÅRDSVERKET I SYFTE ATT SKYDDA SKOGSMARK MED HÖGA NATURVÄRDEN	22
KAPITEL 5 HUR MEDEL INOM ANSLAGET 1:3 ÅTGÄRDER FÖR VÄRDEFULL NATUR HAR ANVÄNTS OCH HUR ARBETET HAR BEDRIVITS	23
5.1 Bidrag och ersättningar för skötsel av skyddade områden	24
5.1.1 Länsstyrelsernas arbete med skötsel av skyddade områden och friluftsliv	26
5.1.2 Genomförda åtgärder 2016 – goda exempel	29
5.1.3 Registrerade åtgärder i SkötselDos	31
5.2 Friluftsliv och tillgängliggörande	33
5.3 Statliga leder i fjällen	35
5.4 Naturum	36
5.5 Centrum för naturvägledning	38
5.6 Nationalparker	39

5.7	Medfinansiering	42
5.7.1	LIFE	42
5.7.2	LONA	44
5.8	Fastighetsförvaltning och investeringar	48
5.9	Biosfärområden	49
5.10	Grön infrastruktur	50
5.11	Biogeografisk uppföljning av naturtyper och arter som omfattas av EU:s habitatdirektiv	51
5.11.1	Övriga kunskapsunderlag för åtgärder för värdefull natur	52
5.12	Medelsanvändningen och arbetet med artbevarande, vilt- och rovdjursförvaltning samt bekämpning av invasiva främmande arter	52
5.12.1	Arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter	52
5.12.2	Vilt- och rovdjursförvaltning	56
5.12.3	Rovdjursbidrag	56
5.12.4	Rovdjursinventering	58
5.12.5	Invasiva främmande arter (IAS)	64
5.13	Myggbekämpning	64
5.14	Länsstyrelsernas arbete med friluftsliv	65
5.14.1	Bakgrund	65
5.14.2	Länsstyrelsernas rapportering	65
5.15	Bidrag till samebyarnas arbete med att ta fram och genomföra terrängkörningsplaner	67
5.16	Mötesplats skyddad natur	68
5.17	Insatser som gynnar kulturarvet	69
5.17.1	Ångar och betesmarker – tillika ett biologiskt kulturarv	69
5.17.2	Naturvägledning inbegriper också information om kulturlandskapet	70
5.17.3	Byggnader i Naturvårdsverkets ägo	70
5.17.4	Världsarv och biosfärsområden	71
KAPITEL 6	BERÄKNING AV SYSSELSÄTTNINGSEFFEKTER AV NATURVÅRDSVERKETS SAKANSLAG 1:16 OCH 1:3 2016	72
6.1	Bakgrund	72
6.2	Sakanslagen	72
6.3	Syfte	72
6.4	Metod	73
6.5	Beräkningsresultat – hur har medlen använts år 2016?	73
6.5.1	Branschfördelning	73
6.5.2	Regional fördelning	74
6.6	Sysselsättningseffekter	75
6.7	Referenser	76
KAPITEL 7	ARBETET MED GENOMFÖRANDEPLANEN FÖR PLANERADE NYA OCH UTVIDGADE NATIONALPARKER	77
KAPITEL 8	TABELL- OCH FIGURFÖRTECKNING	79

Inledning

I Naturvårdverkets regleringsbrev för budgetåret 2016 anges att myndigheten avseende medelsanvändning och genomförda åtgärder för biologisk mångfald senast den 31 mars 2017 ska redovisa följande till Regeringskansliet (Miljö- och energidepartementet):

1. Arbetet med områdesskydd samt hur medel inom anslaget 1:16 Skydd av värdefull natur har använts.
2. Antalet hos länsstyrelserna öppna ärenden om bildande av naturreservat, antalet hos länsstyrelserna öppna ärenden där markersättningsfrågorna är helt lösta men som ännu inte beslutats och antalet årsarbetskrafter länsstyrelserna lägger på bildandet av naturreservat.
3. Arbetet med att skydda skogsmark med höga naturvärden som ägs av Sveaskog AB respektive förvaltas av Fortifikationsverket eller Statens fastighetsverk.
4. Arbetet med markbyten med ersättningsmark som överförs från Ersättningsmark i Sverige AB till Naturvårdsverket i syfte att skydda skogsmark med höga naturvärden.
5. Hur medel inom anslag 1:3 Åtgärder för värdefull natur har använts och hur arbetet har bedrivits.
6. Vilka sysselsättningseffekter för kvinnor och män som användningen av anslag 1:3 och 1:16 har gett upphov till.
7. Arbetet med genomförandeplanen för planerade nya och utvidgade nationalparker.

Skydd av värdefull natur, i form av förvärv, intrångsersättningar eller avtalslösningar för statens räkning av värdefulla naturområden, finansieras via anslaget 1:16 *Skydd av värdefull natur* och är en förutsättning för att vi på sikt ska kunna nå de naturmiljöinriktade miljökvalitetsmålen och leva upp till EU:s naturvårdsdirektiv och andra internationella åtaganden.

Förlust eller förstörelse av naturmiljöer är de största orsakerna till hoten mot biologisk mångfald. Återställning är mycket kostsamt i de fall det ens är möjligt. Genom att skydda den värdefulla naturen, dvs. genom att förhindra förstörelse av kvarvarande värden, nås målen på ett kostnadseffektivt sätt.

De skyddade områdena kräver skötsel för att naturvärdena ska kunna upprätthållas och för att områdena på ett bra sätt ska kunna tillgängliggöras. Det statliga åtagandet för att säkerställa detta finansieras via anslag 1:3 *Åtgärder för värdefull natur*.

I den här återrapporteringen vill vi ge en samlad bild av hur anslagen används och vilken nytta och effekt de ger för arbetet med att nå miljö- och friluftsmålen.

Återrapporteringen för 1:3-anslaget bygger i stora delar på de redovisningar som länsstyrelserna lämnar till Naturvårdsverket. Redovisningen av 1:16-anslaget bygger huvudsakligen på Naturvårdsverkets egna siffror och underlag samt data från VIC-Natur.

Arbetet med områdesskydd samt hur medel inom anslaget 1:16 Skydd av värdefull natur har använts

1.1 Allmänt om områdesskyddet

Med områdesskydd avses i denna återrapportering i första hand statens arbete med att bilda nationalparker och naturreservat samt skydd genom upprättande av naturvårdsavtal, NVA. Områdesskydd sker även genom beslut om biotopskyddsområden. Detta görs dock i begränsad omfattning av Naturvårdsverket och länsstyrelserna.

Områdesskyddsarbetet består av flera olika arbetsuppgifter, där markersättningsverksamheten med berörda fastighetsägare är en del och länsstyrelsernas formella beslutsfattande enligt miljöbalken och områdesskyddförordningen är en annan del.

Beslutsfattandet enligt miljöbalken och markersättningsarbetet sker i olika steg. Normalt sett löses markersättningsfrågorna före det formella beslutsfattandet enligt miljöbalken.

Ett blivande naturreservat berör i genomsnitt 5–6 olika fastigheter, som dessutom ofta ägs av mer än en ägare per fastighet. Att förhandla med var och en av dessa och att komma överens om beslutets utformning och om eventuell ersättning är en tidskrävande process. Ett normalt naturreservatsärende tar ca 2–3 år från den första kontakten med den enskilde markägaren till dess naturreservatsbeslutet är fattat och har vunnit laga kraft.

För arbetet med värdering av intrång vid områdesskydd, liksom för arbetet med att förhandla fram avtal med berörda fastighetsägare anlitar Naturvårdsverket och länsstyrelserna sedan början av 1990-talet fristående, oberoende konsulter. Det är två olika upphandlingar som Naturvårdsverket gör, en för värdering och en för förhandling.

Grunden för det framgångsrika arbetet med skogsskyddet lades redan under början av 2000-talet genom ett regeringsuppdrag 2002 till Naturvårdsverket och länsstyrelserna om att inventera skyddsvärda statligt ägda naturskogar men även andra urskogsartade skogar¹. Inventeringen, som resulterade i ett stort antal delrapporter, har fått samlingsnamnet SNUS (Skyddsvärda statliga skogar och urskogsartade skogar).

Områdesskyddet har under perioden 2014–2016 fortsatt bedrivits med hög intensitet, dels genom arbetet att med hjälp av ersättningsmark från bolaget *Ersättningsmark i Sverige AB*, ESAB, skydda värdefulla skogar inom allmänningar och i skogsbolagens och kyrkans ägo och dels genom en hög anslagsnivå.

¹ Naturvårdsverket, Rapport 5339, Skyddsvärda statliga skogar och urskogsartade skogar

Områdesskyddet under 2014–2016 har fortsatt haft fokus på skydd av värdefull skogsmark för att uppfylla etappmålet som beslutades 2014 och som bland annat innebär ytterligare 150 000 hektar skyddad skog nedan gränsen för fjällnära skog under åren 2012–2020.² Fokus på skydd av skog liksom marina områden följer också av regleringsbrevet.

Under år 2016 säkrades ca 47 750 hektar produktiv skogsmark genom markersättningsverksamheten med hjälp av medlen från anslaget, samtidigt som ca 1 100 hektar produktiv skogsmark säkrades inom ramen för genomförandet av ESAB-paketet.

En stor intrångsersättning som betalades ut under året var en överenskommelse om 60 mkr med Sveaskog. Överenskommelsen avsåg närmare 29 000 hektar produktiv skogsmark inom 41 blivande naturreservat i Norrbottens och Västerbotten län, vilket därmed höjde årets säkrade areal väsentligt. Överenskommelsen var en del i arbetet med de så kallade ¾-objekten, se vidare under avsnitt 3.1 nedan.

1.2 Översiktlig fördelning av anslaget 1:16

Nedanstående tabell redovisar översiktligt hur anslaget fördelats under 2014–2016.

Tabell 1. Budget och utfall för anslaget 1:16 åren 2014 – 2016 (mkr).

Kostnadslag	2014	%	2015	%	2016	%
Budget	808		957		1343,5	
Markersättningar	659,9	81,4%	804,3	84,2%	1 171,0	87,2%
Kringkostnader	68,5	8,4%	76,5	8,0%	50,5	3,8%
Fastighetsutredningar	6,2	0,8%	3,7	0,4%	3,7	0,3%
Nationalparksprojekt	4,3	0,5%	4,6	0,5%	7,5	0,6%
Naturtypskarteringar, GIS, IT	42,1	5,2%	42,1	4,4%	44,9	3,3%
Natura 2000	0,7	0,1%	5,1	0,5%	21,0	1,6%
KOMET	3,5	0,4%	4,8	0,5%	9,4	0,7%
Storstadsprogrammet	4,8	0,6%	4,8	0,5%	4,2	0,3%
Slutföra reservatsbeslut	0,0	0,0%	0,0	0,0%	22,1	1,6%
Övrigt (räntor, GSD, utredningar)	20,9	2,6%	9,6	1,0%	8,7	0,7%
Summa	810,9	100,0%	955,4	100,0%	1 343,0	100,0%

Som framgår av tabellen har anslaget i det närmaste helt förbrukats under 2015 och 2016. År 2014 skedde ett mindre överdrag på anslaget inom anslagskrediten på 5 miljoner kr.

² <http://www.miljomal.se/sv/etappmalen/Biologisk-mangfald/skydd-av-landomraden/>

Ersättningar till markägare är den absolut största kostnadsposten. Naturtypskarteringarna KNAS och NNK är grunden för att Naturvårdsverket ska kunna redovisa Sveriges skyddade natur internationellt, till SCB och i andra sammanhang, t ex i årsredovisningen och i samband med olika regeringsuppdrag.

Kringkostnaderna ökade något under 2015 huvudsakligen p.g.a. ökade kostnader med anledning av det ökade anslaget. 2016 minskade kostnaderna framförallt för kringkostnader för ESAB. 2016 tillkom möjligheten att ge bidrag till länsstyrelserna för att slutföra reservatsbeslut. Övriga bidrag till länsstyrelserna för t ex arbete med Natura 2000 och Komet ökade under 2016.

1.3 Beslut om naturreservat under 2016

Antalet beslut om naturreservat under 2014 och 2015 har justerats från föregående rapportering på grund av sen registrering respektive ett beslut som återförvisats av regeringen. Under perioden 2014-2016 var antalet beslut om naturreservat 500 stycken.

Tabell 2 visar antalet beslut per län och år. Variationen mellan länen och mellan åren är stor. Tabellen inkluderar både statliga och kommunala beslut.

Tabell 2. Antal beslutade naturreservat per år (2014–2016), arealer i hektar.

Län	2014		2015		2016	
	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal
Stockholms län	15	4 648	10	897	12	1 034
Uppsala län	2	319	2	152	8	1 344
Södermanlands län	3	285	4	831	3	198
Östergötlands län	5	148	4	496	9	454
Jönköpings län	5	200	3	68	5	534
Kronobergs län	3	81	1	216	4	150
Kalmar län	3	970	1	60		
Gotlands län	3	73	0	0	3	6 195
Blekinge län	3	961	4	388	4	351
Skåne län	11	2 305	22	2 785	11	1 827
Hallands län	0	0	4	293	3	44
Västra Götalands län	11	1 268	5	1 054	20	1 404
Värmlands län	13	610	3	837	10	2 453
Örebro län	16	1 722	6	549	13	1 319
Västmanlands län	1	19	6	6 410	2	145
Dalarnas län	9	3 721	6	1 031	12	3 478
Gävleborgs län	2	228	7	2 106	10	2 251
Västernorrlands län	19	2 851	8	1 067	16	1 596
Jämtlands län	14	1 958	20	2 378	6	4 488
Västerbottens län	7	1 628	9	461	47	7 650
Norrbottnens län	7	1 800	3	681	22	4 230
Totalt	152	25 795	128	22 760	220	41 145

Hur fördelning av naturtyper fördelar sig i de naturreservat som bildats under åren 2014–2016 framgår av Tabell 3. Observera att arealerna för 2014 och 2015 justerats enligt ovan. Dessutom kan fördelningen mellan naturtyper skilja sig, eftersom fjällskog nu redovisas separat. Den totala arealen för respektive år kan också skilja sig mellan Tabell 3 och Tabell 2 eftersom naturtypsarealerna är summeringar av avrundningar till tiotals hektar. Som framgår av tabellen är huvuddelen av landarealen olika typer av skogsmark.

Tabell 3. Fördelning av naturtyper i naturreservat bildade under 2014–2016, arealer i hektar.

Naturtyp	2014	2015	2016
Tallskog	2 820	4 000	5 000
Granskog	3 450	2 330	5 370
Barrblandskog	2 370	1 780	3 290
Barrsumpskog	640	760	920
Lövblandad barrskog	2 330	1 490	3 270
Triviallövskog	740	610	910
Ädellövskog	710	810	510
Triviallövskog med ädellövinslag	240	320	170
Lövsumpskog	140	130	290
Hygge/Brandfält	960	2 390	1 280
Impediment	1 140	1 100	1 680
Våtmark	3 170	2 070	6 210
Övrig våtmark	430	40	210
Hävdad våtmark	10	10	20
Torvtäkt	0	0	0
Odlad mark	710	150	270
Äng	10	0	10
Betesmark	280	200	280
Substratmark	40	50	50
Övrig öppen mark	440	430	340
Öppen mark i fjällen	0	0	110
Glest träd- och buskbevuxen mark i fjällen	0	0	40
Exploaterad mark	110	40	40
Sjöar och vattendrag	2 870	1 280	2 340
Hav	2 180	2 730	7 300
Snö och glaciär	0	0	0
Fjälltallskog	0	0	130
Fjällgranskog	0	10	50
Fjällbarrskog	0	0	390
Fjällblandskog	0	20	420
Fjällbjörkskog	0	10	250
Okarterat	0	0	20
Summa	25 790	22 760	41 170

1.3.1 Bidrag till länsstyrelserna för reservatsbeslut

Naturvårdsverket fick i regleringsbrevet 2016 möjlighet att ge bidrag till länsstyrelserna för en tillfällig insats för att slutföra ärenden och fatta beslut om naturreservat i syfte att minska länsstyrelserna ärendebalanser vad avser skydd av värdefulla naturområden, särskilt för de ärenden där markåtkomsten är helt löst.

Totalt betalades 22 050 tkr ut. Länen fick mellan 700 och 1 750 tkr, baserat på hur många objekt det fanns i länet med i stort sett färdig markåtkomst. Bidraget har använts till att nyanställa eller ta in tillfällig hjälp med visstidsanställning eller konsult. Den anställde/konsulten kunde endera vara behjälplig i att ta fram underlag och skriva beslut eller att vara en ren administrativ hjälp så övriga kunde fokusera på besluten. Många län gjorde även olika omfördelningar av arbetsuppgifterna inom arbetsgruppen. Förutom att fatta flera beslut har några län även satsat på ett långsiktigare arbete genom att ta fram handlingsplan eller titta på möjliga effektiviseringar.

En del län har snabbt haft de extra resurserna på plats, medan några haft problem i form av att anställningen tagit lång tid, i ett fall på grund av anställningsstopp.

Den riktade insatsen har gett ett bra resultat som redovisas i Tabell 4 Dessutom kommer länen att fatta beslut i flera reservatsärenden i början av 2017, efter att de har varit på remiss under hösten 2016. Förutom beslut om bildande har vi även redovisat de beslut där länsstyrelsen har förstärkt eller utökat befintliga naturreservat. Med förstärkning avses till exempel tidigare reservatsbeslut som saknat föreskrifter avseende skogsavverkning som nu får avverkningsförbud.

Tabell 4. Antal beslut avseende statliga naturreservat.*

	2014	2015	2016
Bildade naturreservat	136	120	218
Utökade och/eller förstärkta naturreservat	39	34	53
varav utökade naturreservat	27	25	45
Summa antal	175	154	271
Areal, bildade och utökningar av reservat, ha land	20 371	31 669	35 976
Areal bildade och utökningar av reservat, ha produktiv skog	16 394	21 172	22 515

* Siffrorna avser beslut som skett under respektive år. De kan ha blivit gällande samma år, ett senare år eller ännu inte vunnit laga kraft.

1.4 Ersättningar till markägare, säkrade objekt-kategorier, antal ersättningsbeslut, arealer m m

I nedanstående tabell, redovisas hur ersättningarna till markägare fördelar sig på olika objekt-kategorier av skyddade områden. Tabellen omfattar samtliga markersättningsformer; köp, intrång, bidrag och naturvårdsavtal. I tabellen ingår inte kostnader för de arealer som skyddas inom ramen för ESAB-paketet.

Tabell 5. Ersättningar till markägare fördelat på olika objekt kategorier av skyddade områden, mkr.

Objektkategori	2014	2015	2016
Skogar, utom ädellövskog, nedan fjällnära gränsen	483	580	691
Ädellövskogar	78	65	112
Fjällnära skogar	16	22	77
Myrar	29	98	182
Sjöar och vattendrag	26	52	34
Odlingslandskap	14	14	35
Geologiska objekt	8	6	4
Havsområden		27	78
Summa	654	864	1 213

Av tabellen framgår att ersättningar till markägare i allt väsentligt går till skogar nedan fjällnära gränsen, men andelen är sjunkande under perioden. Markersättningar inom fjällnära skogar är betydligt högre 2016 än tidigare år, bland annat beroende på överenskommelsen av de så kallade ¾-objekten. Från och med 2015 har vi valt att särskilja havsområden i redovisningen eftersom marina områden tillsammans med skogar ska prioriteras i arbetet med att skydda värdefulla naturområden.

Statens verksamhet med att genomföra områdesskyddet sker genom 1) överenskommelser om intrångsersättning enligt miljöbalken, 2) förvärv av mark eller 3) genom upprättande av naturvårdsavtal.

Dessutom kan Naturvårdsverket lämna bidrag till kommuners skydd av värdefull natur genom bildande av naturreservat och biotopskyddsområde.

Verksamheten med naturvårdsavtal beskrivs särskilt under avsnitt 1.5 och siffrorna redovisas därför inte i tabellerna nedan, liksom inte heller siffrorna från ESAB-paketet.

Tabell 6. Markersättningslag, mkr.

	2014	2015	2016
Köp	80,4	123,9	198,6
Intrång	551,9	667,2	926,6
Bidrag	14,8	5,6	36
Summa¹	647,1	796,7	1 161,2

¹ Exklusive NVA.

Som framgår av tabellen är intrångsersättningarnas andel av den årliga medelsförbrukningen stor. År 2010 utgjorde intrångsersättningarnas andel ca 51 % och år 2016 ca 80 %. Den huvudsakliga förklaringen till detta är ändringen av expropriationslagen 2010, som innebär ett påslag med 25 % på intrångsersättningen i bl. a naturreservatsärenden. Enligt Naturvårdsverkets beräkningar uppgick 25 %-påslaget till 168 miljoner kronor år 2016. Under den senaste femårsperioden har 25 %-påslaget uppskattningsvis uppgått till totalt drygt 600 miljoner kronor.

Tabell 7 visar antalet avtal eller beslut i markersättningsärenden.

Tabell 7. Markersättningslag, antal avtal eller beslut.

	2014	2015	2016
Köp	107	137	174
Intrång	428	422	451
Bidrag	7	3	12
Summa	542	562	637

Tabellerna 8 och 9 visar hur stora arealer som säkrats genom olika markersättningslag.

Tabell 8. Markersättningslag, skyddad mark, landareal, hektar.

	2014	2015	2016
Köp	4 339	9 313	8 000
Intrång	8 807	14 315	63 836
Bidrag	630	207	1 294
Summa	13 776	23 835	73 130

I tabellen ovan redovisas inte Naturvårdsverket förvärv av ca 1 450 hektar inom ESAB-paketet 2016.

Tabell 9. Markersättningslag, skyddad mark, produktiv skog, hektar.

	2014	2015	2016
Köp	1 580	6 192	4 770
Intrång	5 600	9 760	41 617
Bidrag	426	76	1 076
Summa	7 606	16 028	47 463

I tabellen ovan redovisas inte Naturvårdsverket förvärv av produktiv skogsmark inom ESAB-paketet år 2016, ca 1 100 hektar.

Totalarealen, liksom arealen säkrad produktiv skogsmark kan variera mellan åren beroende på vilka avtal som träffas.

Tabell 10. Kringkostnader för områdesskyddet (tkr).

	2014	2015	2016
Värdering	17 822	15 368	20 569
Förhandling	19 788	17 455	17 871
Förrättning	35 518	40 193	8 606
Lagfart	71	33	31
Ombud	3 406	3 461	3 403
Summa	76 605	76 510	50 480

För att kunna genomföra skyddet av värdefull natur uppstår det kostnader för värdering, förhandling, lantmåteriförrättningskostnader och lagfart. Dessutom ersätter Naturvårdsverket privata fastighetsägares kostnader för ombud i naturreservatsförhandlingar efter prövning i varje enskilt fall.

Kostnaderna för ombud har legat runt 3,5 miljoner kr/år under de senaste åren. Skälet till detta är att Naturvårdsverket framgångsrikt tillämpar ett förfaringssätt med upprättande av en så kallad ”kostnadsram” i varje enskilt ärende, vilket bidrar till att hålla kostnaderna för markägarembud under kontroll.

Lantmäteriförrättningskostnader uppstår vid den fastighetsbildning som ofta behövs vid förvärv av mark. Kostnaden för detta är avsevärt lägre för 2016. Detta beror delvis på att köpen generellt minskar. Under 2013 och framför allt 2014–2015 har förrättningskostnaderna varit högre på grund av ESAB-projektet och den betydande ökning av fastighetsbildning inklusive mättningsarbetet som krävdes för bytesfastigheterna.

Sammanfattningsvis kan konstateras att arbetet med områdesskydd har en stor omfattning och berör en mängd olika arbetsuppgifter. Genom införandet av 25 %-påslaget har områdesskyddet fördyrats väsentligt. Trots de ökade förrättningskostnaderna som ESAB-projektet har medfört, är markbyten med ersättningsmark det mest kostnadseffektiva sättet att lösa markerättningen i naturreservatsarbetet för skogsmark.

1.5 Naturvårdsavtal

Antalet träffade naturvårdsavtal, det vill säga frivilliga överenskommelser mellan staten och en markägare om skydd av natur, fortsätter att minska. En tänkbar anledning till det minskade intresset från markägare för att träffa naturvårdsavtal, är de förhållandevis låga ersättningsnivåerna för naturvårdsavtal. Ersättningar för naturvårdsavtal är i storleksordningen hälften jämfört med intrångsersättningar vid bildande av naturreservat.

Under 2015–2016 infördes ett arbetssätt i hela landet som är grundat på erfarenheten från Komet-programmet (Kompletterande metoder för skydd av värdefull skog)³, och detta kan på sikt eventuellt generera fler naturvårdsavtal⁴.

Både Naturvårdsverket och länsstyrelserna träffar naturvårdsavtal. Naturvårdsverkets avtal har i huvudsak upprättats för värdefull skogsmark som Naturvårdsverket erhållit i samband med förvärv av ersättningsmark. När Naturvårdsverket säljer ersättningsmarken vidare upprättar Naturvårdsverket och köparen ett naturvårdsavtal, normalt på 50 år, för nyckelbiotoper och andra skogsbiologiska värdekärnor på ersättningsmarken.

Under 2016 har totalt 29 naturvårdsavtal slutits, varav 9 avtal för skogsobjekt. Den sammanlagda arealen för årets naturvårdsavtal utgör ca 450 hektar, varav 300 hektar produktiv skogsmark.

³ Under 2010 – 2014 pågick ett försök i fem län för att pröva ett arbetssätt som innebär att markägare själva tar initiativ för att skydda skog på sin mark (mot ersättning). Naturvårdsverket, Rapport 6621, Kometprogrammet 2010–2014

⁴ Bevara dina höga naturvärden i skogen och få ersättning – Naturvårdsverket

Naturvårdsavtal används även inom arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter för att åstadkomma skydd och skötsel i miljöer med hotade arter. Ett flertal naturvårdsavtal har under 2016 tecknats för att bevara och utveckla livsmiljöerna för ett flertal rödlistade arter.

Nedanstående siffror för 2014 och 2015 inkluderar avtal inom ESAB, med 21 respektive 23 naturvårdsavtal. Under 2016 tecknades inga naturvårdsavtal inom ESAB.

Tabell 11. Antal naturvårdsavtal 2014–2016 fördelat på huvudsakliga objekt-kategorier.

	2014	2015	2016	Totalt
Barr-, bland- och triviallövskog nedan gränsen för fjällnärskog	31	34	9	82
Ädellövskog	12	16	5	33
Odlingslandskap	11	4	5	20
Sjöar och vattendrag	2	4	–	6
Objekt där åtgärdsprogram för hotade arter är grund för avtalet	11	7	7	18
Våtmark	6	1	2	9
Summa	73	66	29	168

Att naturvårdsavtalsarbetet går trögt kan även bero på att många fastighetsägare i naturvårdsavtalssituationer har önskat få ersättningen utbetalad årligen istället för hela beloppet i anslutning till avtalsdatum. Under 2010 har Skatteverket klargjort att en fastighetsägare som får ersättning genom ett naturvårdsavtal, ska beskattas direkt vid avtalstecknandet, oavsett betalningstidpunkt. Detta minskar naturvårdsavtalens popularitet väsentligt. Med anledning av detta gjorde Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen i Skåne län en hemställan i slutet av år 2010 till regeringen om införande av en särskild skattemässig bestämmelse för att möjliggöra att naturvårdsavtalsersättningen ska beskattas när ersättningen utbetalas. Ett annat alternativ för att öka attraktionen och valbarheten med naturvårdsavtal kan vara att, vid t ex avtal i skogsmark, tillåta användandet av skogskonto eller annan möjlighet att periodisera avtalsersättningen, eftersom avtalsersättningen ersätter den intäkt respektive beskattning fastighetsägaren annars skulle haft under ett flertal år om skogsområdet fortsatt vara i produktion.

Naturvårdsavtal syftar till att utveckla och bevara områden med höga naturvärden, men det också är möjligt att teckna naturvårdsavtal även för att bevara skogars sociala värden.

KAPITEL 2

Antalet hos länsstyrelserna öppna ärenden om bildande av naturreservat m m

Tabell 12. Antal öppna ärenden, årsarbetskrafter och ärenden där markåtkomstfrågorna är lösta, men där beslut ej finns.

Länsstyrelse	2014			2015			2016		
	Antal åa	Antal öppna ärenden	Antal ärenden där markåtkomsten är löst	Antal åa	Antal öppna ärenden	Antal ärenden där markåtkomsten är löst	Antal åa	Antal öppna ärenden	Antal ärenden där markåtkomsten är löst
Stockholms län	2,75	57	22	2,2	57	19	2,3	46	18
Uppsala län	1,7	42	6	2,2	40	14	4	34	12
Södermanlands län	2,5	24	14	2,3	45	27	2,2	35	19
Östergötlands län	1,25	47	27	1,25	40	28	3	38	14
Jönköpings län	2,7	25	2	2,47	21	3	3,1	24	5
Kronobergs län	1,7	15	5	0,95	15	6	1,8	12	1
Kalmar län	1,4	9	0	1,2	5	0	2	5	0
Gotlands län	1,1	15	6	0,5	32	8	2,2	22	4
Blekinge län	1,5	18	2	1,5	18	2	1,5	12	1
Skåne län	6	15	13	7	13	7	5	26	4
Hallands län	2	34	5	2,6	61	14	3,1	40	17
Västra Götalands län	6,5	93	16	5,7	91	11	7,7	78	14
Värmlands län	7,95	95	23	4,25	68	15	5,2	68	15
Örebro län	4,3	161	18	3,1	150	19	5	120	18
Västmanlands län	2,4	20	2	2,5	16	2	3,5	17	1
Dalarnas län	2,3	70	23	2,3	84	35	4,15	67	34
Gävleborgs län	4	81	24	6,06	48	25	5,6	37	36
Västernorrlands län	3,7	42	24	4,9	45	20	4,3	29	15
Jämtlands län	3,8	101	47		110	50	7,22	152	60
Västerbottens län	3,6	85	19	3,5	195	116	5,5	143	73
Norrbottnens län	4,5	133	100	4	224	75	6	62	28
Totalt	67,65	1 182	398	60,48	1 378	496	84,37	1 067	389

Antalet öppna ärenden om bildande av naturreservat på länsstyrelserna uppgår till 1 067 stycken, det vill säga en betydande minskning jämfört med 2015.

Även antalet öppna ärenden där markåtkomstfrågorna är helt lösta har även de minskat. Antalet var 389 pågående reservatsobjekt vid årsslutet.

Antalet årsarbetskrafter vid länsstyrelserna har ökat kraftigt jämfört med tidigare år. Vid årsskiftet fanns cirka 85 årsarbetskrafter för skydd av natur. I årsarbetskrafterna för 2016 ingår de extra resurser som möjliggjordes genom 1:16-anslagets bidrag till länsstyrelserna, se avsnitt 1.3.1.

KAPITEL 3

Arbetet med att skydda skogsmark med höga naturvärden som ägs av Sveaskog AB respektive förvaltas av Fortifikationsverket och Statens fastighetsverk

3.1 Sveaskog

I juni 2008 träffade Naturvårdsverket och Sveaskog en överenskommelse om reservatsbildning utan ersättning för de då återstående s.k. SNUS-objekten (Statliga Naturskogar och Urskogsartade Skogar) på Sveaskogs marker nedanför gränsen för fjällnära skog. Överenskommelsen omfattade, efter rättningar och genomgång av objektlistan, 363 områden med en sammanlagd areal om ca 61 000 hektar produktiv skogsmark. Berörda länsstyrelser har åren därefter påbörjat och i de allra flesta fall också slutfört arbetet med att bilda naturreservat för områdena. I dagsläget återstår beslut för 21 områden fördelade på Norrbotten (15 st), Jämtland (1 st) och Dalarna (5 st).

Berörda länsstyrelser räknar med att kunna fatta beslut om resterande områden under år 2017.

Efter SNUS-inventeringen klassades ett antal objekt i framförallt Norrbottens län som ”ej färdigutredda områden”, s.k. $\frac{3}{4}$ -objekt, i de flesta fall ovan gränsen för fjällnära skog (Naturvårdsverket, Rapport 5498). Myndigheterna och Sveaskog sökte därefter enas om hur $\frac{3}{4}$ -objekten skulle hanteras. Initialt uppnåddes ingen enighet varför Naturvårdsverket och Länsstyrelsen i Norrbottens län i juni 2013 publicerade en gemensam rapport (Naturvårdsverket, Rapport 6577) med förslag till långsiktigt bevarande av 46 av $\frac{3}{4}$ -områdena på Sveaskogs mark. I rapporten föreslog myndigheterna att flertalet av objekten utskiftades till ägaren staten genom Naturvårdsverket och att områdena skyddades som naturreservat. I april 2016 enades dock parterna om hanteringen och tecknade en överenskommelse som innebär att flertalet av områdena (41 st) skyddas som naturreservat men blir kvar i Sveaskogs ägo. Områdena motsvarar en areal om ca 28 800 ha produktiv skog, i huvudsak ovanför gränsen för fjällnära skog.

Nu återstår att bilda naturreservat även för dessa tillkommande områden (40 i Norrbotten och 1 i Västerbotten). Sett till de återstående objekten/reservatsbesluten efter 2008 års SNUS-överenskommelse ökar därmed betinget för framförallt Norrbottens län. Ökningen är dock inte proportionell eftersom flera av objekten (16 stycken) enligt 2016 års SNUS-överenskommelse kommer att slås samman med återstående objekt/beslut från 2008 års SNUS-överenskommelse. För Norrbottens del ökar betinget därför bara med 24 objekt/beslut.

Länsstyrelserna bedömer att reservatsbildningen för objekten enligt 2016 års överenskommelse sannolikt kan ske/avslutas under år 2018.

Återstående reservatsbeslut enligt båda SNUS-överenskommelserna framgår av Tabell 14 Överenskommelse SNUS 2016 nedan. Siffrorna har justerats med hänsyn till överlappningen mellan de båda överenskommelserna.

Genom 2016 års SNUS-överenskommelse är samtliga frågor mellan Sveaskog och staten kopplade till SNUS-inventeringen att betrakta som avslutade.

Tabell 13. Överenskommelse SNUS 2008.

Län	Antal objekt	Antal beslut 2009–2016	Antal beslut återstående
AB	4	4	
C	1	1	
F	4	4	
G	10	10	
H	11	11	
O	15	15	
T	30	30	
U	5	5	
W	53	48	5
X	19	19	
Y	3	3	
Z	2	1	1
AC	43	43	
BD	163	148	15
Summa	363	342	21

Tabell 14. Överenskommelse SNUS 2016.

Län	Antal objekt	Antal beslut 2016	Antal beslut återstående
AB			
C			
F			
G			
H			
O			
T			
U			
W			
X			
Y			
Z			
AC	1		1
BD	24	1	23
Summa	25	1	24

3.2 Fortifikationsverket

Naturvårdsverket träffade år 2010 även en överenskommelse med Fortifikationsverket, FORTV om deras SNUS-objekt. FORTVs objekt ligger både ovan och nedan fjällnära gränsen.

Totalt omfattar överenskommelsen 56 områden och drygt 20 000 hektar produktiv skogsmark, varav ca 10 600 ha ligger nedanför fjällnära gränsen.

Områdena i överenskommelsen ska undantas från skogsbruk och avverkning med undantag för sådana ingrepp som är nödvändiga för områdenas användning som övningsområden för försvarsmakten.

Om försvarsmaktens utnyttjande av ett SNUS-objekt som övningsområde upphör, ska området erbjudas för bildande av naturreservat.

3.3 Statens fastighetsverk

Naturvårdsverket träffade år 2010 en överenskommelse med Statens fastighetsverk, SFV, om skydd av SFV:s SNUS-objekt inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län. Överenskommelsen omfattade 114 områden både ovan och nedan fjällnära gränsen om ca 110 000 hektar produktiv skogsmark, varav ca 41 900 hektar ligger nedan fjällnära gränsen. Regeringen godkände överenskommelsen i september 2010.

Överenskommelsen innebar bland annat att de aktuella områdena överfördes till Naturvårdsverkets förvaltning. Endast ett mindre antal av objekten har blivit föremål för naturreservatsbildning. Ett skäl till att det dröjer med reservatsbildningen är den resursbrist som finns för gränsarbeten för objekten vilket gör att fastighetsbildningen hos lantmäteriet dröjer.

KAPITEL 4

Arbetet med markbyten med ersättningsmark som överförs från Ersättningsmark i Sverige AB till Naturvårdsverket i syfte att skydda skogsmark med höga naturvärden

I ESAB-projektet genomfördes de första affärerna under 2013. År 2014 omsattes huvuddelen av ersättningsmarkerna i projektet. Under 2016 fortsatte arbetet och avtal har tecknats med Bergvik Skog, Härnösands stift och Karesuando skogsallmänning.

ESAB-marker för cirka 55 miljoner kronor⁵ har sålts och mark i 15 blivande naturreservat eller reservat som utvidgas har köpts för cirka 59 miljoner kronor⁶. Den förvärvade marken omfattar cirka 1 450 hektar varav cirka 1 100 hektar utgör produktiv skogsmark. Cirka tre procent av arealen ersättningsmark återstår att omsätta och vi planerar att avsluta ESAB-projektet under 2017.

⁵ Enligt avtal.

⁶ Enligt avtal.

KAPITEL 5

Hur medel inom anslaget 1:3 Åtgärder för värdefull natur har använts och hur arbetet har bedrivits

Med anslaget finansieras åtgärder för naturvårdande skötsel och tillgängliggörande av skyddade områden, förvaltning av Naturvårdsverkets fastighetsinnehav inklusive investeringar i och underhåll av byggnader samt utstakning, inmätning och gränsmarkering av nya naturreservat. Anslaget är även viktigt för att ge förutsättningar för ett rikt friluftsliv i de skyddade områdena, i tätortsnära natur och på de statliga fjällederna.

Med anslaget finansieras vidare arbetet med artbevarande inom ramarna för arbetet med åtgärdsprogram för bevarande av de mest hotade arterna, vilt- och rovdjursförvaltningen, viss övervakning av arter och naturtyper som ger information som används i den adaptiva förvaltningen samt i internationell rapportering. Ett nytt område under senare år som finansieras av 1:3-anslaget är länsstyrelsernas arbete med grön infrastruktur samt underlag och metodutveckling för detta.

Den nationella prioriteringen och styrningen av anslaget som Naturvårdsverket gör är en viktig förutsättning för en effektiv användning av medlen och ger bland annat en större möjlighet att prioritera mellan olika sakområden över åren och mellan olika län. Under de tre senaste åren har i genomsnitt ca 70% av anslaget betalats ut som bidrag till länsstyrelserna.

I följande avsnitt ger vi en bild av hur anslaget har använts för olika områden samt vilka resultat det har gett.

Tabell 15. Övergripande fördelning av anslaget 1:3, 2014–2016, Naturvårdsverkets bokförda värden.

	2014	2015	2016
Disponibelt anslag:	636 535	759 535	952 535
varav Skötsel av skyddade områden ¹	366 129	443 302	527 927
varav Investeringar i naturum och andra skyddade områden	31 425	34 207	69 334
varav Rovdjur	74 091	73 557	81 310
varav Viltförvaltning	19 197	18 974	25 403
varav Åtgärdsprogram för artbevarande	45 031	45 030	57 361
varav Friluftsliv ²	5 737	6 814	23 449
varav LONA	40 098	40 175	52 590
varav Naturumsverksamhet	34 245	34 680	41 639
varav Övrigt ³	30 194	44 780	86 275
Återtag oförbrukade medel	-7 492	-3 622	-13 187
Totalt förbrukade medel	638 654	737 897	952 100

¹ Anslaget höjdes ytterligare 2016 jämfört med tidigare år. Detta innebar en större ökning av beloppen till skötsel av skyddade områden och till investeringar på Naturvårdsverkets byggnader och anläggningar.

² Under 2016 tillkom länsstyrelsernas arbete med friluftslivspolitiken (15,8 mkr).

³ Under 2016 ökade kostnaden för arbetet med grön infrastruktur, Artportalen och biogeografisk uppföljning.

Tabell 16. Utbetalda bidrag till länsstyrelserna från 1:3-anslaget.

Länsstyrelse	Bidrag till 1st 2014	Andel av 1:3	Bidrag till 1st 2015	Andel av 1:3	Bidrag till 1st 2016	Andel av 1:3
Länsstyrelsen i Blekinge län	11 454 440	2%	15 083 932	2%	18 002 256	2%
Länsstyrelsen i Dalarna	26 913 073	4%	31 379 139	4%	32 018 764	3%
Länsstyrelsen i Gotlands län	19 524 729	3%	22 638 616	3%	27 533 524	3%
Länsstyrelsen i Gävleborgs län	20 036 125	3%	26 373 310	3%	23 230 170	2%
Länsstyrelsen i Hallands län	13 488 376	2%	14 609 915	2%	21 164 322	2%
Länsstyrelsen i Jämtlands län	31 515 561	5%	40 471 535	5%	35 041 272	4%
Länsstyrelsen i Jönköpings län	13 028 289	2%	15 602 949	2%	18 830 128	2%
Länsstyrelsen i Kalmar län	28 849 476	5%	30 605 342	4%	41 658 218	4%
Länsstyrelsen i Kronobergs län	9 714 686	2%	11 272 860	1%	14 884 548	2%
Länsstyrelsen i Norrbottens län	38 181 661	6%	38 938 861	5%	43 473 871	5%
Länsstyrelsen i Skåne län	33 674 917	5%	39 726 585	5%	56 235 506	6%
Länsstyrelsen i Stockholms län	20 234 639	3%	20 865 382	3%	31 386 544	3%
Länsstyrelsen i Södermanlands län	14 281 297	2%	15 219 603	2%	22 751 612	2%
Länsstyrelsen i Uppsala län	12 734 923	2%	12 748 851	2%	18 203 618	2%
Länsstyrelsen i Värmlands län	14 360 689	2%	19 958 324	3%	26 017 268	3%
Länsstyrelsen i Västerbottens län	24 770 217	4%	33 082 092	4%	35 479 236	4%
Länsstyrelsen i Västernorrland	14 119 172	2%	15 902 264	2%	20 603 063	2%
Länsstyrelsen i Västmanlands län	13 546 064	2%	18 341 274	2%	21 979 891	2%
Länsstyrelsen i Västra Götalands län	66 152 694	10%	61 701 501	8%	77 690 441	8%
Länsstyrelsen i Örebro län	13 207 867	2%	19 822 081	3%	23 212 896	2%
Länsstyrelsen i Östergötland	21 711 753	3%	29 927 194	4%	37 659 354	4%
	461 500 649	73%	534 271 612	70%	647 056 503	68%

5.1 Bidrag och ersättningar för skötsel av skyddade områden

Med skötsel av skyddade områden avses i denna redovisning i första hand det arbete som länsstyrelserna genomför i förvaltningen av statligt skyddade områden, naturreservat, nationalparker, Natura 2000-områden, världsarvsområden, biosfärområden m.m. I nära anslutning till arbetet med skötsel av skyddade områden finns verksamheten vid naturum, skötsel av det statliga ledsystemet i fjällen, fastighetsförvaltning samt investeringar på Naturvårdsverkets fastigheter.

För att värdena i de skyddade områdena ska bevaras och utvecklas är förvaltningen av dem av central betydelse. Det handlar både om biologiska värden och värden för friluftsliv och kulturmiljö. Information om skyddad natur är central inom verksamheten, inte minst vid naturumanläggningarna. Det statliga ledsystemet utgör till stor del infrastrukturen för friluftslivet och skyddad natur i fjällen, framförallt i och till nationalparker.

Länsstyrelserna, stiftelsen Tyrestaskogen och Laponiatjouttjudus förvaltar Naturvårdsverkets fastigheter i skyddade områden enligt särskilda uppdragsavtal. I dessa avtal om viss fastighetsförvaltning ingår bl.a. att hantera arrenden och nyttjanderätter. Länsstyrelserna sköter också löpande underhåll av de byggnader och anläggningar som Naturvårdsverket äger.

Av de bidrag Naturvårdsverket lämnar till länsstyrelserna för skötsel utgör bidragen via den så kallade schablonmodellen den ekonomiska basen. Schablonen innebär att skötselmedlen fördelas enligt en beräkningsmodell som tagits fram tillsammans med länsstyrelserna. Utöver detta grundbidrag lämnar Naturvårdsverket också riktade bidrag för skötseln av särskilt kostsamma objekt och projekt, för verksamhet vid naturum, underhåll och skötsel av Naturvårdsverkets byggnader och anläggningar samt för underhåll av det statliga ledsystemet. Naturvårdsverket betalar även uppdragstagarna för uppdraget om viss fastighetsförvaltning.

Många län redovisar att de aktivt söker olika projektmedel för att finansiera åtgärder i skyddade områden. EU:s LIFE-fond är en viktig finansiär, likaså är EU-miljöstöd viktiga för att upprätthålla skötsel. På många platser ger även samarbete med t.ex. kommuner, regionförbund och föreningar betydande tillskott till verksamheten. Dessa medel ingår inte i redovisningen hur anslaget 1:3 använts, men är betydelsefulla för att klara av både skötsel och åtgärder för friluftslivet i områdena.

De bidrag och ersättningar som Naturvårdsverket lämnat för länsstyrelsernas arbete under perioden 2014–2016 framgår av Tabell 17.

Tabell 17¹ Bidrag och ersättningar till skötsel av skyddade områden, 2014–2016. (Bokförda värden, Naturvårdsverkets egen redovisning.)

	2014	2015	2016
Schablonbidrag skötsel ²	209 000	208 800	296 960
Särskilda insatser ³	53 504	113 323	90 557
Naturum, bemanning och verksamhet	34 245	34 680	41 639
Statliga ledsystemet i fjällen	14 750	14 767	18 701
Lantmäteriets mätningararbeten	29 507	28 952	33 227
Uppdrag om viss fastighetsförvaltning	10 925	11 479	11 455
Investeringar, fastighetsförvaltning ³	51 610	64 215	97 077
Övrigt skötsel ⁴	28 259	35 973	49 284
Summa	431 800	512 189	638 899

¹ Tabellsumman motsvaras av posterna Skötsel av skyddade områden, Investeringar i byggnader samt Drift av naturum i Tabell 15.

² Schablonbidraget har under ett antal år varit oförändrat trots ökade arealer att sköta. I och med anslagshöjningen 2016 fanns det utrymme att höja bidraget.

³ 2015 gjordes en särskild satsning om 22,6 mkr till gränsmarkeringar i blivande reservat som inte fanns med 2016.

³ Kostnaden för investeringar fördubblades 2016 jämfört med 2015, totalt ca 69 mkr lades på investeringar 2016. Under året infördes ett nytt bidrag till skötsel av Naturvårdsverkets byggnader och anläggningar om 11,8 mkr (ingick tidigare i schablonbidrag skötsel).

⁴ Ca 35 mkr av beloppet består av utbetalningar till Life-projekt och stöd till Life-ansökningar, vilket är ca 10 mkr mer än 2015. I övrigt ingår här kostnader för IT-system (ca 7,3 mkr) samt informationsinsatser mm

5.1.1 Länsstyrelsernas arbete med skötsel av skyddade områden och friluftsliv

Arbetet med skötsel av skyddade områden följs upp genom länsstyrelsernas återrapportering för hur bidrag och ersättningar från Naturvårdsverket har använts samt genom en verksamhetsberättelse där de beskriver genomförda insatser och konkreta resultat. Alla siffror som presenteras i tabellerna nedan är tagna från länsstyrelsernas ekonomiska återrapportering till Naturvårdsverket för budgetåret 2016. För vissa län finns det brister i den ekonomiska återrapporteringen som kan ha påverkat uppgifternas tillförlitlighet.

Tabell 18. Fördelning av länsstyrelsemans, Stiftelsen Tyrestaskogens och Laponiatjuottjudus faktiska medelsanvändning gällande skötsel av skyddade områden (tkr).

	2014	2015	2016
Skötsel av naturtyper	99 955	116 642	154 803
Information	23 670	25 133	24 970
Friluftsliv och tillgänglighet	41 298	77 162	107 136
Statliga ledsystemet ¹	16 091	21 095	22 030
Gränsmarkeringar	9 637	20 571	19 925
Underhåll och drift av byggnader (i huvudsak NV:s fastigheter) ²	27 089	41 055	50 164
Uppföljning	12 818	11 288	10 773
Övrig skötsel ³	50 029	69 330	69 345
Summa	280 587	382 276	459 146

¹⁾ Att beloppet är högre än motsvarande i beror bl.a. på att schablonmedel har använts för åtgärder längs det statliga ledsystemet.

²⁾ Fr.o.m. 2016 har gjorts en uppdelning av bidraget och en särskild "pott" har införts för löpande drift- och underhållskostnader för Naturvårdsverkets fastighet. Eftersom länen fick sent besked om hur anslaget ska redovisas, är mångas redovisningar otydliga. Därför görs ingen uppdelning av de olika bidragsposterna i tabellen.

³⁾ Här ingår enl. uppgifter från länen bl. a övergripande administration, OH, avskrivningskostnader.

Som framgår av Tabell 18 används den största delen av medlen till skötsel av naturtyper. Mycket av medlen används även för åtgärder för friluftsliv och tillgängliggörande av skyddade områden. Arbetet med de statliga fjällederna och informationsinsatserna, är också i stor utsträckning kopplat till satsningar för friluftslivet. Tabellen visar en markant ökning av använda medel för skötsel, för friluftsliv och tillgänglighet samt för drift och underhåll av Naturvårdsverkets byggnader (se kapitel 5.8).

Den stora anslagsökningen med början 2015 möjliggjorde stora satsningar på eftersatta områden. Många län kommenterar i sina verksamhetsberättelser att man äntligen har fått möjlighet att hantera sin "skötselskuld". Mycket av de ökade anslagen har använts till restaurering av naturtyper, underhåll av byggnader samt bättre underhåll av olika typer av anläggningar för friluftslivet.

Hur kostnaderna för skötsel av naturtyper fördelas framgår av Tabell 19 och Tabell 20.

Tabell 19. Kostnader för naturtypsskötsel i skyddade områden fördelat på naturtyp (tkr).

	2014	2015	2016
Barrskog	8 441	9 720	10 781
Lövskog	10 865	11 450	16 134
Sjöar och vattendrag	1 101	984	850
Hav	1 316	1 501	1 780
Våtmark	4 658	6 672	9 316
Äng	18 724	20 582	23 160
Betesmark	53 404	54 874	80 318
Kalfjäll	55	0	0
övriga naturtyper	8 002	10 859	12 464
Summa	106 566	116 642	154 803

Tabell 20. Kostnader för naturtypsskötsel i skyddade områden fördelat på åtgärder (tkr).

	2014	2015	2016
Betesdrift	34 097	38 099	54 580
Ängsbruk	16 779	17 616	20 049
Restaurering	36 622	40 315	55 345
Skötsel av träd	3 436	3 929	4 342
Naturvårdsbränning	5 231	5 694	6 370
Artinriktad skötsel	2 510	2 170	4 758
Övrig skötsel	7 891	8 819	9 359
Summa	106 566	116 642	154 803

Mest pengar läggs på skötsel av betesmarker. Det handlar om både löpande skötsel och restaureringsinsatser. Ängar är ett annat markslag som är resurskrävande att sköta. Trots att mycket schablonmedel läggs på att ta hand om de skyddade områdenas odlingslandskap, är det viktigt att nämna att en hel del skötselåtgärder finansieras på annat sätt, t ex av jordbrukets generella miljöersättningar och olika typer av projektmedel.

Figur 1: Ängsslåtter Ottenby, Öland. Foto: Henri Engström

Annan viktig finansiering för skötsel av naturtyper är via EU:s LIFE-fond, se 5.7 nedan. Observera att Naturvårdsverkets direkta medfinansiering för LIFE inte är inkluderat i tabellerna 18–20. För att ta ett exempel så samverkar 14 län om naturvårdsbränningar i LIFE-projektet Taiga, där merparten av åtgärderna finansieras via EU:s LIFE-fond.

Figur 2: Löväng, Hässleånget, Gotland. Foto: Henri Engström

Figur 3: Slåtteräng, Hulterstad, Öland. Foto Henri Engström

5.1.2 Genomförda åtgärder 2016 – goda exempel

Länsstyrelserna, stiftelsen Tyrestaskogen och Laponiatjuottjudus använder medlen från schablonen och de särskilda insatserna till en mängd konkreta åtgärder. Det finns en vardag med tusentals skyltar, åtskilliga hundra parkeringsplatser och hundratals mil vandringsled som ska ses till. På samma sätt ska mängder av betesmarker röjas och betas och ängar slås. Förutom denna ”förvaltningens vardag” så arbetar alla med utveckling av sin verksamhet, något som åter har blivit möjligt med anslagsökningen. Exempelen nedan – som är ett axplock av åtgärder som är tagna ur länens redovisningar – visar lite av den spännvidd som finns i arbetet med skötsel av skyddade områden.

I Blekinge har man satsat på att se över skyltningen av sina fågelskyddsområden (cirka 210 öar). Skyltningen är viktig för att inte fågellivet ska störas. Man har också hamlat 322 träd. Hamlingen är en äldre skötselmetod som innebär att träden beskärs mycket kraftigt. Förr användes det skördade materialet som vinterfoder åt djuren, idag görs arbetet som en natur- och kulturvårdsåtgärd.

Skåne län har satsat på att utveckla entréer och skyltning i länets tre nationalparker (Söderåsen, Dalby Söderskog och Stenshuvud). Man ansvarar även för tre av de mest välbesökta naturumen i landet (Söderåsen, Kullaberg och Stenshuvud). Av genomförda naturvårdsåtgärder kan nämnas restaurering och stängsling av flera betesmarker med höga naturvärden.

I Halland har satsningar på områden där det nyligen tecknats naturvårdsavtal med markägare fortsatt. Man har röjt slåttrat och grävt sandblottor i kalkkärr, kusthedar och sandmarker med sällsynta växt- och djurarter.

Kalmar län har satsat på röjning runt igenväxta våtmarker på stora alvaret. Det är ett kostsamt arbete som blivit möjligt i år tack vare det ökade anslaget. Man har också genomfört en hel del artinriktade åtgärder för att gynna landskapets många sällsynta djur och växter, bl.a. veronikanätfjäril, ängshök, grönfläckig padda och guckusko.

I Jönköping har man en hög ambitionsnivå i att utveckla nationalparken Store mosses besöksanläggningar. Man har rustat vandringsleder, börjat anlägga en naturstig för barn och anlagt två rullstols- och cykelleder till parken. Av naturvårdsprojekt kan framhållas restaurering av fågelsjön Hyllingen.

I Östergötland arbetar man mycket med åtgärder inom flera LIFE-projekt. Under året har mängder av restaureringar av framför allt betesmarker skett inom skärgården i projektet LIFE Coast Benefit. Man har också restaurerat omkring 800 gamla hamlade träd. En annat stor naturvårdsåtgärd var restaurering av vattenmiljöer i anslutning till naturum Tåkern.

Södermanland förvaltar många naturvårdsverksfastigheter med omfattande bebyggelse. De lägger mycket resurser på ett gott förvaltarskap av byggnadsbeståndet. De har också gjort stora insatser med att restaurera betesmarker, inte minst inom LIFE-projektet Coast Benefit.

På Gotland har man satsat mycket på olika typer av markrestaureringar. En av årets större insatser gjordes vid Digerhuvud – ett av landets största sammanhängande raukområden – där mängder av unga tallplantor avlägsnats. Man lägger också mycket resurser på nationalparken Gotska sandön som med sitt geografiska läge är en utmaning att förvalta.

I Västra Götaland läggs mycket resurser på att förvalta Kosterhavets nationalpark och Hornborgasjön. I Koster läggs tid och pengar på det viktiga arbetet med att städa stränderna, under året samlades hela 14 ton skräp ihop. Vid Hornborgasjön utförs årligen slåtter och skötsel av betesmarker på stora arealer.

I Värmland har tre vandringsleder på sammanlagt över 16 kilometer rustats upp i ett samarbete med Kristinehamns kommun. I Brattforsheden har en anpassad avverkning gjorts för att gynna sandödlor och mosippa.

Örebro har gjort stora satsningar på att utveckla Tivedens nationalpark. Här har bl.a. byggts två nya entréer och anlagts spänger som även är tillgängliga för rullstolsburna besökare. Man satsar också mycket på skötsel av ängs- och betesmarker. Totalt ansvarar man för skötseln av 45 hektar ängsmark och 1 300 hektar betesmarker.

I Stockholm har man satsat på att rusta upp skötselkrävande odlingslandskap med stora besöksvärden. I Angarnsjöängens naturreservat har man t.ex. röjt betesmarker, huggit fram gamla ekar från inväxande sly och fräst bort tuvor på strandängar. I Tullgarns naturreservat har de restaureringar av betesmarker som inleddes 2015 fortsatt med gott resultat.

I Uppsala har man satsat på att öka tillgängligheten för funktionshindrade i reservaten. Bl.a. har man byggt flera toaletter som går att ta sig in i med rullstol, anlagt spänger och placerat ut bord med god tillgänglighet för alla. Man har också ordnat en guidning för nysvenskar för att lära ut hur allemansrätten fungerar.

I Dalarna förvaltar man många raststugor längs vandringsleder på Naturvårdsverkets fastigheter. Under året påbörjades ett omfattande brandskyddsarbete då eldstäder besiktades i 128 byggnader. Man har också satsat på att bygga en besöksplats med grill, bord och toalett med hög tillgänglighet för funktionshindrade vid Njupeskärs vattenfall.

I Västmanland satsar man på att utveckla det nya naturreservatet Hälleskogsbrännan, det stora skogsområde som härjades av skogsbrand i augusti 2014. Under året har man anlagt vandringsleder och rastplatser och förberett för kommande satsningar på toaletter, uteklassrum och utsiktsplattform.

I Gävleborgs län har man genomfört tre naturvårdsbränningar på sammanlagt 30 hektar. Man har också byggt entréer med skyltar, eldstäder, bord och bänkar vid åtta reservat.

Västernorrland har tack vare årets större anslag kunnat göra en rejäl satsning på att markera ut reservatsgränser. Sammanlagt har ca 15 mil gräns för ett trettiotal områden markerats. I Haveröströmmens naturreservat har man gjort åtgärder för att förbättra vandringsmöjligheterna för fisk.

I Jämtland har man gjort stora satsningar på att utveckla det statliga led-systemet genom länet, bl.a. har många rastskydd och toaletter renoverats eller bytts ut. Man har även byggt fyra nya broar och renoverat ett flertal. Utöver detta har skyltning och ledmarkeringar förbättrats längs långa sträckor.

Även i Västerbotten har årets ökade medelstilldelning gjort att upprustningen av de statliga fjällederna kunnat fortsätta. I Björnlandets nationalpark har 52 hektar planterade contortatallar avverkats för att på sikt ge plats åt en naturlig skog. Man har också genomfört en naturvårdsbränning på hela 36 hektar. Bränningen genomfördes med finansiering från LIFE-projektet Taiga som är ett samarbetsprojekt mellan många län.

I Norrbotten har gjorts en stor satsning på att bygga en ny entré till Abisko nationalpark. Man har också gjort många satsningar på friluftslivet, inte minst längs det statliga ledsystemet. En ovanlig satsning var att stenlägga vissa besvärliga sträckor längs vandringsleden till Kebnekaises sydtopp. Åtgärden ska öka tillgängligheten för besökare och också minska olycksrisker.

Stiftelsen Tyrestaskogen satsar på att utveckla Tyresta nationalpark för besökare. Med sitt läge vid huvudstaden är det ett synnerligen välbesökt naturområde vilket ställer extra höga krav på besöksanläggningar. Extrasatsningar under året har varit att bygga om en barnvagnsanpassad slinga och en gångväg. Man har också gjort satsningar på att förbättra vandringsleder, bl. a. genom att byta ut spänger.

Laponiatjuottjudus arbetar bl.a. med förvaltning av leder. Under året har flera broar renoverats, skyltning kompletterats och ledmarkeringar förbättrats. Man har också gjort en handlingsplan för att ”bekämpa” contortatall.

5.1.3 Registrerade åtgärder i SkötselDos

Genom verksamhetsberättelserna får vi en god överblick över de större och viktigare skötselåtgärderna som genomförts runt om i landet det senaste året. Förutom den informationen behövs och efterfrågas detaljerad och kvantifierad information om vilka skötselåtgärder som genomförts. För att kunna sammanställa de genomförda åtgärderna i antal, med längdmått och arealer m.m. har Naturvårdsverket uppmanat länsstyrelserna att redovisa sina genomförda åtgärder i SkötselDos.

Hälften av länsstyrelserna angav att de registrerat de flesta eller i stort sett alla årets genomförda åtgärder i SkötselDos. Av resterande län angav några att de bara redovisat en mindre mängd eller inga åtgärder alls. Från några län har vi inte fått svar i vilken omfattning de registrerat sina åtgärder. Stiftelsen Tyrestaskogen och Laponiatjuottjudus har ännu inte tillgång till SkötselDos.

Totalt sett har länen registrerat 4 392 genomförda åtgärder. Av dessa är 4 114 åtgärder genomförda i skyddade områden eller på de statliga lederna i fjällen. De resterande 278 registrerade åtgärderna berör ÅGP eller Naturvårdsverkets byggnader och anläggningar. Mängden registrerade genomförda åtgärder är en klar underskattning av den faktiska mängden åtgärder som genomförts.

I Tabell 21 har vi sammanställt antal åtgärder per kategori. Av tabellen framgår hur många anordningar, leder eller skötselområden som berörs. Exempelvis så har 1 402 åtgärder för friluftslivet utförts på 1 972 anordningar, 397 leder och 76 skötselområden. Informationen i tabellen ska läsas med viss försiktighet då åtgärder kan ha registrerats på ett sätt som ger missvisande information. Att information kan registreras ”fel” är i mångt och mycket ett nybörjarfel som kan antas försvinna med tiden.

Tabell 21. Antal registrerade genomförda åtgärder per kategori i SkötselDos 2016.

Kategori	Åtgärder	Anordningar	Leder	Skötselområden
Artinriktad skötsel	82	30	0	87
Skötsel av naturtyper	1 496	254	1	2 440
Information	357	462	5	124
Friluftsliv och tillgänglighet	1 402	1 972	397	76
Gränsmarkeringar	301	372	0	8
Underhåll och drift av byggnader ¹	284	288	1	74
Uppföljning	49	73	6	83
Övrig skötsel	143	89	24	454
Summa	4 114	3 540	434	3 346

¹ I denna siffra ingår ej NVs byggnader och anläggningar.

I Tabell 22 är åtgärderna sammanställda efter typ. Som förväntat är den övervägande mängden åtgärder löpande skötsel/drift. Precis som för ovanstående tabell är antalet åtgärder en underskattning av den faktiska mängden som genomförts.

Tabell 22. Antal registrerade genomförda åtgärder per typ i SkötselDos 2016.

Typ	Åtgärder	Anordningar	Leder	Skötselområden
Borttagande/Avveckling	157	76	89	18
Kontroll/inventering	302	323	257	15
Löpande skötsel/drift	2 212	2 034	2 242	316
Nyanläggning/Nyskapande	771	845	167	45
Restaurering	672	262	591	40
Summa	4 114	3 540	3 346	434

I de ovanstående tabellerna har vi valt att enbart presentera information om antal anordningar, leder och skötselområden. Det är fullt möjligt att sammanställa uppgifter om totallängder och arealer för åtgärderna samt att analysera naturvårdsåtgärder utifrån naturtyper, KNAS och NNK. Då enstaka fel i de registrerade åtgärderna ger för stora totalfel kan vi inte ta med dessa uppgifter i återrapporteringen för 2016, men vi räknar med att dessa uppgifter succesivt kommer bli säkrare för att kunna inkluderas i återrapporteringarna.

Förutom information om genomförda åtgärder är det möjligt att ta fram uppgifter som beskriver omfattningen av vad som behöver skötas. Hur många anordningar, leder och skötselområden finns det och med vilken status? I SkötselDos finns det för närvarande 37 689 anordningar,

2 918 leder och 19 836 skötselområden registrerade. Eftersom arbetet med SkötselDos fortfarande är under uppbyggnad är även dessa uppgifter en underskattning av den totala och verkliga mängden.

För att återkoppla till ovan nämnda skyltar, parkeringar och leder kan vi kommentera att det finns 10 890 informationsanordningar i SkötselDos. Av dessa är 5 261 områdesskyddsskyltar och 3 549 av dessa områdesskyddsskyltar har statusen ”bra”. I SkötselDos finns det 1 728 parkeringar registrerade och av dessa är 1 390 i bra skick. De 2 918 lederna som finns i SkötselDos har en totallängd på 10 800 km varav 6 452 km är i bra skick, 815 km är i oacceptabelt skick och för resterande km av lederna är statusen okänd. Tittar vi på mängden skötselområden så finns det för närvarande 19 836 olika skötselområden med en totalareal på 1 097 659 ha. När det gäller arealer för skötselområde kan det finnas enskilda områden där arealen överskattats. Siffrorna ger ändå en fingervisning om den volym skötselområden som hanteras. Antalet skötselområden är en underskattning av den totala och verkliga mängden som kommer finnas registrerad.

Även om vi i år sett en tydlig ökning av den mängd information som registrerats i SkötselDos så återstår mycket arbete.

Utvecklingsmässigt finns fortfarande flera delar som behöver förbättras. De senaste förbättringarna som nu driftsatts och som inom kort kommer att driftsättas är möjligheten att kunna tillgängliggöra information om friluftslivs-anordningar i skyddade områden som s.k. öppna data.

Inom ramen för det arbetet har strukturen för att hantera leder förbättrats. Det som återstår innan publicering publikt är kompletteringar och kvalitetsgranskning av den information som ska tillgängliggöras. Vi har även utvecklat möjligheten för andra förvaltare än länsstyrelserna att arbeta i SkötselDos, inledningsvis kommer Stiftelsen Tyrestaskogen och Laponiatjuottjudentus samt de stiftelser och organisationer som förvaltar många skyddade områden på delegation av länsstyrelserna att ges tillgång till systemet.

5.2 Friluftsliv och tillgängliggörande

Arbetet med friluftsliv och tillgängliggörande är en viktig del i förvaltningen av skyddade områden. En tillgänglig natur för alla erbjuds genom att skapa förutsättningar för friluftsliv så att möjligheterna ökar för alla att ta del av vår skyddade natur. Tillgänglighet handlar inte enbart om specifika insatser utan om en helhet, där allt från information innan ett besök till samverkan och marknadsföring spelar roll för helheten. En stor andel av anslaget för skötsel av skyddad natur används för arbetet med friluftslivs-anläggningar, information, leder och naturvägledning. Det innebär att länen gör ett stort arbete för att få ihop helheten, som ett led att bevara och utveckla förutsättningarna för ett rikt friluftsliv för alla. Nedan följer några exempel:

TILLGÄNGLIGHET TILL NATUREN

- Länsstyrelsens hemsida samt www.sverigesnationalparker.se är viktiga verktyg i länsstyrelsens arbete för hög tillgänglighet i skyddade områden (Länsstyrelsen Örebro).
- En särskild webbsida med information om reservat som lätt kan nås med kollektivtrafik har tagits fram (Länsstyrelsen Halland).

TILLGÄNGLIGHET I NATUREN

- Renovering av rastplatsen i Skäralid (Söderåsens NP) med tillgängliga grillar, bord och bänkar har genomförts (Länsstyrelsen Skåne).
- Under året har ett underlag tagits fram för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning till mål i naturreservaten Angarnssjöängen och Sandemar (Länsstyrelsen Stockholm).
- Informationsskyltar, totalt 12 stycken, har satts upp i 12 av länets reservat (Länsstyrelsen Västmanland).

ERFARENHETSUTBYTE FÖR ÖKAD TILLGÄNGLIGHET

- Arjeplogs kommun har under ett flertal år arbetat för att tillgängliggöra naturmiljöer och har därför goda erfarenheter som vi kan ta del av (Länsstyrelsen i Norrbotten).

TILLGÄNGLIGHET GENOM UTBILDNING OCH KUNSKAP

- Guidad tur ordnades för elever på SFI-utbildning i naturreservatet Hjälstaviken, med fokus på allemansrätten, den svenska naturen och de skyddade områdena. Aktiviteten genomfördes i samverkan med SFI-utbildaren Alpha CE (Länsstyrelsen Södermanland).

SAMARBETE OCH SAMVERKAN FÖR FÖRBÄTTRAD TILLGÄNGLIGHET

- Samarbete med Handikappföreningarna i Södermanland för att få fler naturreservat tillgängliga för personer med funktionsnedsättning (Länsstyrelsen Uppsala).

TILLGÄNGLIGHET GENOM MARKNADSFÖRING

- Med syftet att marknadsföra hemsidan och länets naturreservat har Länsstyrelsen i Örebro i samarbete med Örebro kommun producerat en bioreklam som under sommarmånaderna visades på Filmstaden i Örebro.
- Jönköpings län arbetar inom kommunikationssatsningen på att få media i länet att göra reportage.
- Kosterhavets Facebook-sida har nu över 10 000 följare. (Länsstyrelsen Västra Götaland)

PLANERING FÖR TILLGÄNGLIGHET

- Länsstyrelsen i Gotland har tagit fram ”Strategi och handlingsplan för skyddade områden som en resurs för friluftslivet 2017–2019” med fokus på regeringens frilutsmål om att de skyddade områdena ska kunna vara en resurs för alla.

Figur 4: Friluftsliv vid Nedre Dalälven. Foto Henri Engström

5.3 Statliga leder i fjällen

Under 2016 har arbetet med översynen av det statliga ledsystemet fortsatt. Fokus har, liksom föregående år, legat på att rusta upp delar av ledsystemet utifrån det underlag som identifierades och beskrevs i en nulägesbeskrivning 2014⁷. Tack vare detta underlag samt särskilda insatser och höjda anslag, kunde länen under 2016 genomföra många angelägna upprustningsinsatser. I Dalarna har närmare 300 nya vägvisningsskyltar beställts och börjat bytas ut längs lederna. Fyra rastskydd har renoverats och insatser har gjorts för att förbättra sommar- och vinterledsmarkeringen.

I Jämtland har 11 rastskydd bytts ut mot nya och tre har renoverats. Vidare har fyra nya broar byggts samt flertalet broar reparerats. Sammanlagt har närmare 200km sommar- och/eller vinterleder fått ny ledmarkering i Jämtland. I Västerbotten har två nya hängbroar färdigstälts och ett 40-tal mindre broar har renoverats eller ersatts. Därtill har över 100 km led röjts, slitage på våtmarker förebyggts och vandring underlättats genom omfattande spångning. I Norrbotten har fjällsäkerheten förbättrats genom renovering av 5 rastskydd, utbyte av 7 säsongsbroar mot fasta broar och röjning av 50 km led. Vidare har arbetet med att säkra den västra leden mot Kebnekaises sydtopp påbörjats, vilket görs genom stenläggning i branta partier.

⁷ <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/upload/miljoarbete-i-samhallet/uppdelat-efter-omrade/friluftsliv/nulagesbeskrivning-av-det-statliga-ledsystemet-i-fjallen-20140912.pdf>

Sammanställning:

2016 avsattes 18,7 mkr för ledsystemet. Utöver detta utgick även särskilda medel till upp-
rustning. Detta har bland annat inneburit att 45 broar har bytts ut mot nya och 38 stycken
har renoverats. Totalt har 316 km leder röjts, 627 km led har fått en förbättrad markering
och över 20 km spång har anlagts. 13 gamla rastskydd att ersättas mot nya och 18 stycken
har renoverats.

Figur 5: Kebnekajsefjällen, Lappland. Foto Henri Engström

5.4 Naturum

Naturum är porten till naturen. Här är tröskeln väldigt liten för allmänheten att nå ut i naturen. Som besökare får du kunskap, inspiration och tips för att uppleva landskapet runt omkring på bästa sätt. Naturen är ett äventyr – och det kan börja i ett av Sveriges 33 naturum.

Tjugotre av dessa har statlig huvudman eller av staten utsedd förvaltare och bekostas av Naturvårdsverket. Övriga tio naturum har andra huvudmän där Naturvårdsverket lämnar ett visst bidrag till verksamheten. Naturvårdsverket arbetar kontinuerligt med att förbättra verksamheten och naturvägledningen vid landets naturum samt verkar för ett stimulerande erfarenhetsutbyte genom naturumnätverket.

Naturum Tåkern, som invigdes 2012, var nominerat till Träpriset 2016⁸.

⁸ http://www.svensktrtra.se/trapriset/trapriset_2016/de-nominerade/

Under 2016 gjordes 1,7 miljoner besök på naturum och nära 29 000 skolelever deltog i aktiviteter. Cirka 270 000 besökare har deltagit i någon programlagd aktivitet, bokat en visning eller guidad tur. Naturum Kullaberg, naturum Vattenriket i Kristianstad och naturum Söderåsen, naturum Skrylle och naturum Värmland hade alla över 100 000 besökare.

Tabell 23. Besök och verksamhet vid landets 33 naturum.⁹

	2014	2015	2016
Besökare	1 500 000	1 600 000	1 700 000
Antal deltagare i programlagda aktiviteter	277 000	285 000	270 000
Antal skolelever	27 500	28 000	29 000

I samband med mötesplats Skyddad natur visade naturumen upp sin verksamhet och konferensdeltagarna kunde prova på olika former av naturvägledning och få prata med en naturvägledare.

Flera naturum har under året arbetat med Naturens års¹⁰ tema Ekosystemtjänster genom att erbjuda guidade turer, programaktiviteter och utställningar. Genom metoden ”tankelistning” mäter vi vilka tankar och reflektioner besökaren tar med sig efter en guidad tur eller en visning av en utställning. Ett exempel från en guidning om bin i naturum Västervik gav bland annat de här tankarna hos några av besökarna:

” Jag ska bygga bihotell och använda grenar från marken i skogen.

Barn, 10 år.

” Vi måste hjälpa bina överleva. Vi vill ju fortsättningsvis äta jordgubbar.

Kvinna, 35 år.

Naturumen är mer och mer aktiva i sociala media, framför allt Facebook och Instagram. Cirka 35 naturumföreståndare, naturinformatörer och nationalparksförvaltare deltog i en webbaserad utbildning om film för sociala media. Utbildningen handlade om hur man berättar i bilder och film via sociala media.

12 naturum deltog i en studieresa som anordnades gemensamt för svenska naturum och norska besökscenter av Naturvårdsverket, Centrum för naturvägledning och Miljødirektoratet. Studieresan gick över Saltfjellet Svartisen nationalpark, till nationalparkscentret i Storjord, till Silvermuseet i Arjeplog, till Ajtte i Jokkmokk och till naturum Lapponia i Världsarvet Lapponia. Syftet med studieresan var att ge möjlighet till erfarenhetsutbyte och diskutera gemensamma utmaningar.

⁹ Besökare räknas genom antalet passager vid entrén.

¹⁰ http://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/centrum-for-naturvagledning/naturvagledning/teman/naturens_ar/

5.5 Centrum för naturvägledning

Centrum för naturvägledning (CNV) har under 2016 erhållit 3,9 mnkr från Naturvårdsverket.

CNV har under året varit aktiva i arbetet med utveckling av naturvägledning som profession. Både i Sverige och utomlands, i forskning och praktik samt i samverkan mellan natur- och kulturmiljövård. CNV:s samarbete med Riksantikvarieämbetet genom uppdraget att genomföra processer med interpretationsplanering för ett antal platser i Bergslagen slutfördes under året. Arbetet var del av ämbetets regeringsuppdrag om kulturarv i gruvmiljöer. Med utgångspunkt från erfarenheter i projektet producerades skriften *Platsens berättelser – metodhandledning för interpretationsplanering*. Forskningsprojektet *Planering för kulturarvsinterpretation i samarbete med avdelningen för miljökommunikation vid SLU och flera naturum* resulterade i en frågebaserad planeringsmodell som publiceras 2017.

Den Nordiska samverkansgruppen för naturvägledning genomförde en workshop vid Köpenhamns universitet, sökte och beviljades medel från Nordiska ministerrådet för produktion av en nordisk lärobok i naturvägledning (från 2017). CNV har också bidragit till organisationen Interpret Europas arbete med utveckling av interpretation i Europa bland annat genom deltagande i en arbetsgrupp som stärker naturarvsperspektivet i organisationens arbete. CNV har deltagit i utvecklingen av organisationens kursverksamhet och förberett ett svensk-norskt samarbete kring guideutbildningar.

EU-projektet *Inherit* avslutades, en kompetensprofil enligt EU:s utbildningskvalitetssystem (EQF), manualer samt instruktions- och idéskrifter om interpretation togs fram som resultat av projektet. CNV höll i en nationell pilotkurs om att utveckla guidning med interpretation i Stockholm inom ramen för projektet samt i en workshop vid projektets slutkonferens i Belgien. CNV:s föreståndare Eva Sandberg var i början av året inbjuden till en nationell nationalparkskonferens i Italien för att tala om centrets arbete som kompetens- och utvecklingsnod mellan myndigheten och universitetet.

Centret arrangerade en gemensam studieresa mellan svenska och norska naturum och besökscenter, genomförde en guideutbildning för naturums sommarpersonal hos naturum Store Mosse samt en workshop på tema uppsökande verksamhet vid naturums årliga träff. Centret genomförde en enkät om naturvägledning och integration i naturum vilken redovisades vid träffen. CNV deltog och samordnade också Sveriges insatser i form av en enkät och deltagande i en workshop i Helsingfors i det nordiska projektet *ORIGIN* om friluftsliv, naturvägledning och integration. Centret gav ut ett nummer av naturvägledaren på samma tema. CNV deltog som gästföreläsare vid Naturvägledarutbildningen vid Miljö- och biovetenskapliga universitetet i Ås.

En omfattande studie och en rapport på tema ny digital teknik för naturupplevelser med goda exempel och rekommendationer togs fram på uppdrag av Naturvårdsverket. CNV deltog i planering av och genomförande av den nationella konferensen *Tankesmedja för friluftsliv på Djurönäset*, vid möte med länsstyrelserna nya nätverk av friluftssamordnare samt med samordning

av och träffar för organisationerna inom Nätverket Naturens år. CNV bidrog och deltog också vid naturvårdskonferensen Mötesplats skyddad natur med flera workshops, bland annat på tema dialog och ny digital teknik för naturvägledning, samt vid utbildning av länsstyrelser kring varumärket Sveriges nationalparker. CNV har också deltagit i arbetet med Naturvårdsverkets kommunikationssatsning om skyddad natur och i bred samverkan med andra aktörer drivit arbetet med att ta fram läromedel för mellanstadiebarn om naturskydd – gillanaturen.se. CNV genomförde för sjunde året kursen Naturvägledning för yrkesverksamma på SLU. Centret har också representerat SLU i Landsbygdsnätverkets nationella naturturismgrupp.

CNV är löpande aktiva i plattformar på sociala medier där naturvägledare samlas och har gett ut flera nummer av digitala nyhetsmail. Temanummer om biologisk mångfald och teknik producerades inför publicering 2017. CNV deltog i nätverket Utenavets arbete med en tankesmedja om utomhusbaserad lärande på Skansen och i förberedelser inför konferensen Ute är inne 2017 samt vid Svenska Djurparksföreningens utbildarkonferens. Ett samarbete kring parkernas uppdrag att bidra till folkbildning initierades på föreningens initiativ. CNV samarbetade också med Naturhistoriska riksmuseet, Naturhistoriska museers samarbetsorganisation (NAMSA) och Föreningen för utbildningsnorm för naturguider i Sverige. Centret bidrog också med rådgivning för Länsstyrelsen i Västmanland med planering för naturvägledningsaktiviteter i Hälleskogsbrännan.

5.6 Nationalparker

Många tar del av och upplever Sveriges nationalparker. Under 2016 har drygt 2,4 miljoner personer besökt en nationalpark vilket är ungefär samma som året innan. Störst antal besökare kommer till Kosterhavets och Stenshuvuds nationalparker, även Söderåsen och Tyresta har många besökare.

Tabell 24. Besök i Sveriges nationalparker.

År	2014	2015	2016
Besök	2 400 000	2 400 000	2 400 000

För att besökarna ska hitta till och ut i Sveriges nationalparker har vi arbetat vidare med att förbättra attraktiviteten och tillgängligheten genom införandet av den visuella identiteten för varumärket Sveriges nationalparker och med nya entréer och anläggningar. T.ex. Abisko har invigt en ny entré och infört den visuella identiteten.

För att marknadsföra Sveriges nationalparker ytterligare delades en bilaga ut i DN i samband med nationalparkernas dag i maj. 38 % av läsarna, 104 000, blev intresserade av att besöka en nationalpark efter att ha läst bilagan.

Figur 6: Ledvisning i Färnebofjärdens nationalpark. Foto: Cecilia Wallinder, Länsstyrelsen Gävleborg.

Figur 7: Guldkronan.

Webbplatsen www.sverigesnationalparker.se har sedan lanseringen den 24 maj 2014 haft ett stadigt ökande antal besökare och 2016 hade webbplatsen 514 768 besök. 92 % av webbplatsens besökare säger att det är mer troligt att de kommer att besöka en nationalpark efter att de har besökt webbplatsen.

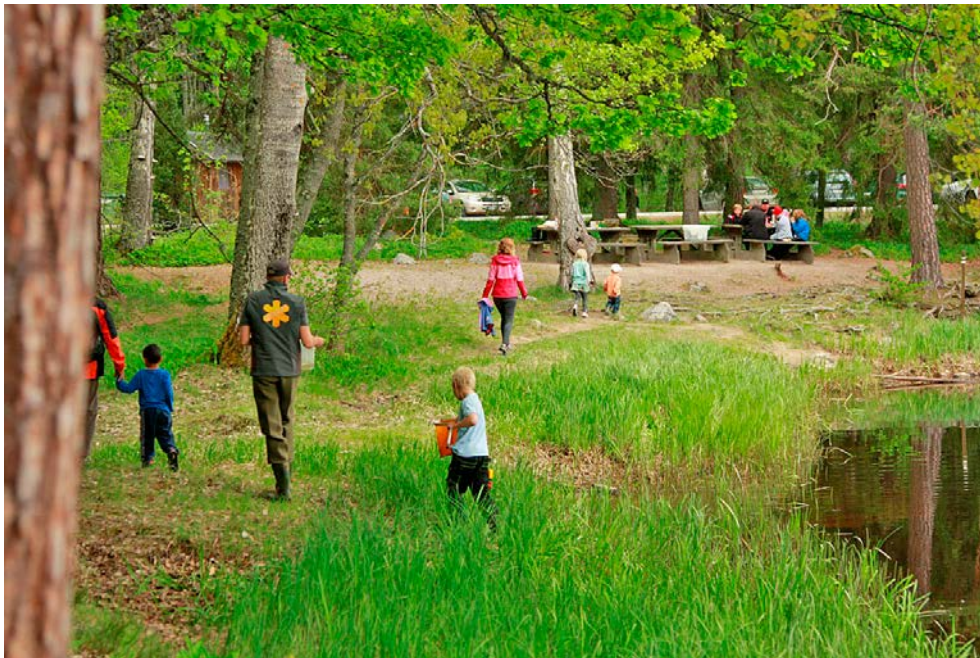
I april 2016 lanserades en uppdaterad webbplats med förbättrad navigation, förbättrad kartlösning och med möjlighet att infoga innehåll från andra kanaler (Instagram) på webbplatsen för att göra den aktuell och engagerande. 61 % av webbplatsens besökare anger att de vill hitta information om en specifik nationalpark, och 17 % säger att de vill hitta information om aktiviteter i en eller flera nationalparker.¹¹

Ett gemensamt Instagram-konto för Sveriges nationalparker har lanserats, ett stafettkonto som nationalparksförvaltarna turas om att ta hand om. Kontot hade vid årsskiftet 2016/2017 över 3000 följare. Många naturum och nationalparker deltog i en kurs om ”film för sociala media”, en kurs som hölls för att ytterligare stärka arbetet med sociala media.

¹¹ NV-03489-14 ”Analyser från Outfox” Webbanalys sverigesnationalparker 2016 (fördjupning-hösten) <http://enos:8080/webSPACE/getdocument/document?id=91084001>

En analys av arbetet med att mäta effekter av naturumens och nationalparkernas arbete med sociala media har genomförts. Analysen visar att det är positiva interaktioner som sker. Genom att finnas i sociala medier kan vi bidra till att kännedomen om naturum och nationalparker ökar – och därmed om naturen i sig – med hjälp av närvaron i sociala medier, så lyfts frågan upp på agendan. Andra effekter som närvaron i sociala media ger är ökad inspiration att vilja besöka ett naturområde och ökad förståelse för naturen.¹²

En utbildningsinsats har genomförts för att ge nationalparksförvaltarna inspiration och verktyg att i sin tur utbilda aktörer i nationalparkerna att vara en del av varumärket Sveriges nationalparker. Aktörer i Sveriges nationalparker kommer under 2017 ges möjlighet att gå en utbildning för att ges rätten att använda logotypen ”i samarbete med xx nationalpark”.

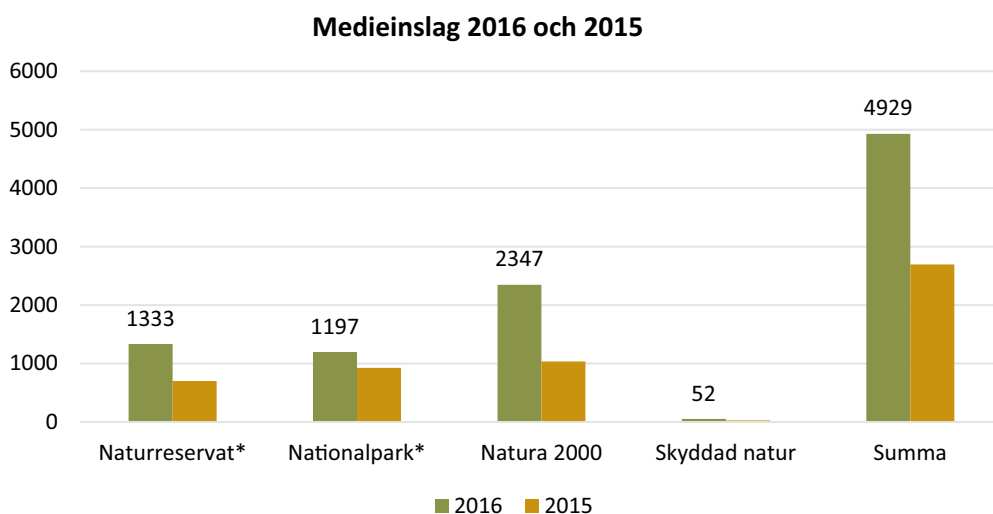

Figur 8: Besökare vid naturum Färnebofjärdens håvar efter småkryp i Dalälven i Färnebofjärdens nationalpark. Foto: Cecilia Wallinder, Länsstyrelsen Gävleborg.

KRAFTIGT ÖKAT MEDIEGENOMSLAG FÖR SKYDDAD NATUR UNDER 2016
Totalt hade sökorden naturreservat, nationalparker, Natura 2000 och skyddad natur drygt 4900 medieinslag under år 2016. Det är nära nog en dubbling jämfört med 2015. Den största enskilda ökningen står Natura 2000 för som mer än dubblar sin stapel från 2015. I snitt hade sökorden ca 400 inslag i månaden under 2016 jämfört med cirka 220 inslag i månaden under 2015¹³.

¹² Nv-07313-16

¹³ Sammanställning och analys av medieinslag om skyddad natur 2015 och 2016, New Republic PR <http://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/naturvard/skydd-av-natur/kommunikation/sammanstallning-och-analys-skyddad-natur-i-media-helaret-%202016.pptx>

Figur 9: Medieinslag 2016 och 2015.

5.7 Medfinansiering

5.7.1 LIFE

EU:s miljöfond LIFE bidrar med betydande belopp till naturvårdsåtgärder, framförallt i Sveriges Natura 2000-områden. Naturvårdsverket stöttar de som vill söka LIFE-medel med information och rådgivning och medfinansierar LIFE-projekt inom natur och biologisk mångfald. Det är ett sätt att växla upp 1:3-anslaget och genomföra prioriterade åtgärder som behövs för att klara våra åtaganden enligt art- och habitatdirektivet. I tabell 25 nedan finns en sammanställning över de projekt som är aktuella för perioden 2014–2016.

Med hjälp av bidragen genomförs storskaliga restaureringar och skötselåtgärder som förbättrar statusen för många värdefulla naturtyper och hotade arter. Många hotade miljöer är kulturbetingade och kräver återkommande skötsel för att de biologiska värdena ska kvarstå. Ett öppet landskap med betande djur i skärgårdarna, vid våtmarker och hagmarker är också betydelsefullt då miljöerna är uppskattade av friluftslivet där skötseln bidrar till dessa värden.

I ett projekt på Gotland bekämpas en svampinfektion som drabbat almen hårt och där trädslaget näst intill försvunnit från andra delar av Europa.

År 2016 startade två projekt, SemiAquatic Life och LIFE BTG (Life Bridging the Gap). Projektet Life BTG handlar om restaurering av 30 värdefulla ekområden i Blekinge, Östergötland och Kalmar län. Samtliga områden utgör Natura 2000. SemiAquatic Life syftar till att återställa och förbättra bevarandestatusen för grod- och kräldjur och vatteninsekter i Natura 2000-områden i södra Sverige, Danmark och norra Tyskland. En förutsättning för att LIFE-projekten ska kunna genomföras är att Naturvårdsverket är med och finansierar dem. EU har under perioden 2007–2013 generellt erbjudit 50 % av projektets budget i bidrag, från 2014 får projekten i regel 60 % av projektets budget i EU-bidrag. Resterande andel ska bekostas av andra parter.

Tabell 25. Sammanställning av finansiering av LIFE-projekt i skyddade områden under perioden 2014–2016.

Projekt	Projekt-period	Total budget (€)	Från EU (€)	NV kostnad (€)	NV andel (%)	Beskrivning
MIA	2009–2014	8 134 535	4 025 587	2 877 967	35%	Restaurering av Mälarens innerskärgård
MOTH	2010–2014	4 792 874	2 396 437	2 396 437	50%	Ta fram system för bedömning av naturtyper
Foder & Fägring	2010–2014	3 384 551	1 692 276	970 470	29%	Restaurering av slåtterängar och naturbetesmarker
Ad(d)mire	2010–2015	6 813 474	3 406 737	2 044 042	30%	Restaurering av våtmarker
GRACE	2010–2016	8 500 688	4 250 344	2 855 377	34%	Restaurering av gräsmarker i skärgårdar
RECLAIM	2012–2017	2 910 555	1 455 277	856 090	29%	Restaurering av våtmarker i Örebro län
SandLIFE	2012–2018	7 850 305	3 923 854	1 891 181	24%	Restaurering av sydsvenska sandmarker
Coast benefits	2013–2019	9 761 976	4 835 987	2 325 581	24%	Restaurering av skärgårdsmiljöer i Östersjön
Vänerskärgård	2013–2018	2 439 546	1 219 773	611 460	25%	Restaureringar i Vänerskärgård
ELMIAS	2013–2018	4 251 755	2 125 877	1 114 042	26%	Bekämpning av almsjuka och askskottsjuka på Gotland
BushLIFE	2014–2019	3 206 781	1 603 390	1 109 528	35%	Restaurering av livsmiljöer i buskrika gräsmarker
LIFE Taiga	2015–2019	11 219 812	5 609 906	2 886 393	26%	Naturvårdsbränning i den västra taigan
SemiAquaticLife	2016–2020	5 805 123	3 478 377	400 000	7%	Restaurering av komplexa habitat för semi-akvatiska faunan
LIFE BTG	2016–2022	8 343 675	4 999 784	1 595 589	19%	Restaurering av värdefulla ekmiljöer
Totalt		87 415 650	45 023 606	23 934 157		

Det är en viktig uppgift för Naturvårdsverket att varje år prioritera vilka projektidéer som ska beviljas medfinansiering och därmed kunna lämnas in som ansökningar. Projekten innebär fleråriga åtaganden som belastar 1:3-anslaget och de konkurrerar om medel för den löpande skötseln. Det innebär därför en hård prioritering både mellan olika projektidéer och mellan övriga anspråk inom anslaget.

KOSTNADER FÖR LIFE-KONSULT OCH SEMINARIER

Utöver det direkta stödet i form av finansiering av projekten så erbjuder Naturvårdsverket rådgivning till sökande med stöd av konsult, ekonomiskt stöd för arbetet med att ta fram ansökan, skrivarstöd och träffar med information till nya sökanden. Detta finansieras av sakanlag 1:3 när det gäller ansökningar inom natur och biologisk mångfald.

Kostnaderna för konsultstödet m.m. har de tre senaste åren sett ut så här:

Tabell 26. Kostnader för konsult, skrivarestöd och seminarier inom LIFE från sakanslag 1:3.

År	Tkr
2014	301
2015	600
2016	228

5.7.2 LONA

LONA har som övergripande mål att ge ett ökat engagemang för naturvårdsfrågor, ökad tillgänglighet, lokal förankring, skydd av tätortsnära naturtillgångar samt att fler kommuner ska arbeta med naturvård. LONA ska också bidra till att genomföra miljö kvalitetsmålen.

LONA har nu funnits i mer än tio år och varit mycket uppskattat och är fortsatt angeläget. Majoriteten av kommuner och länsstyrelser lyfter fram LONA som ett enkelt och effektivt sätt att stödja lokala naturvårds- och friluftslivssatsningar. LONA är framför allt viktigt i mindre kommuner där satsningen ibland är helt avgörande för att kommunen ska kunna jobba med dessa frågor utifrån ett annars rätt begränsat budgetutrymme. Det är också dessa kommuner – ofta relativt sett små befolkningsmässigt i glesbygden – som väljer att involvera ideella föreningar i LONA-projekt. Möjligheten att räkna ideell arbetskraft som motfinansiering är fortsatt mycket uppskattad, och bidrar till ett bredare engagemang i lokalsamhället.

En övergripande slutsats är att LONA upplevs som en statlig satsning med ett starkt underifrånperspektiv, där kommunernas initiativkraft i samspel med lokalsamhället är det som driver dess utformning. Det är troligtvis LONAs bästa egenskap och styrka när det gäller att få lokal delaktighet att kommunerna själva kan ta ansvar för utveckling av tätortsnära naturvård och friluftsliv. LONA har haft en positiv inverkan på intresset för naturvård och friluftsliv hos kommunala politiker och i ännu större utsträckning hos allmänheten. Det ökade intresset har också gjort att naturvård respektive friluftsliv upplevs ha integrerats bättre i kommunernas översiktplanering än tidigare, vilket tycks ha stärkt kommunernas budget särskilt för naturvården. Många kommuner har använt LONA-bidrag för att ta fram underlag och upprätta naturvårdsprogram och friluftsplaner.

De många projekt som handlar om naturpedagogik har ökat skolornas och förskolornas nyttjande av tätortsnära naturområden. Kanske är LONAs bidrag till ökat lärande – inte minst bland kommande generationer – den faktor som påverkar mest i ett längre perspektiv.

Bilden av LONAs effekter på lite längre sikt är dock splittrad, där särskilt intresset för att inrätta fler lokala naturreservat inte verkar ha ökat särskilt mycket generellt sett, och endast en tredjedel av kommunerna uppger att tillgängligheten i skyddade naturområden har ökat¹⁴.

¹⁴ Tio års erfarenheter med LONA – lokala naturvårdssatsningen, rapport 6748

LONA har bidragit till miljömålsuppfyllelse för tio av de 16 miljökvalitetsmålen. Ju mer naturvårdskoppling målet har, ju större bidrag från LONA. LONA har haft ett betydande inslag av satsningar där naturvård, folkbildning och när-rekreation har integrerats. Man har t.ex. fått upp ögonen för att friluftsliv kan ske utan att skada naturvärden och att det finns värden i naturen som är intressanta för friluftsliv och turism¹⁵.

Information om alla LONA-projekt finns på <http://lona.naturvardsverket.se>.

SLUTREDOVISADE PROJEKT UNDER 2014–2016

LONA-projekten är oftast fleråriga. Under perioden 2014–2016 slutredovisades 2 314 åtgärder till en sammanlagd kostnad om ca 282 miljoner kronor varav ca 107 miljoner kronor (38 %) utgjorde statligt bidrag. Civilsamhället bidrog med ideellt arbete till ett värde av ca 29 miljoner kronor.

Tabell 27. Slutredovisade projekt 2014–2016.

	S:a utfall kostnad	S:a utfall bidrag	S:a utfall ideellt arbete	Antal åtgärder
2014	96 297 416	34 624 516	9 199 483	743
2015	79 450 175	29 321 024	9 819 708	622
2016	126 675 082	49 377 243	12 725 606	1 106
Summa	281 667 650	107 193 351	29 183 176	2 314

BEVILJADE PROJEKT 2014–2016

Under perioden 2014–2016 fattades beslut om 670 LONA-projekt med 2 127 åtgärder till en total kostnad om ca 242 miljoner kronor varav statliga bidrag utgjorde ca 107 miljoner kronor (44 %). Bidragen fördelades med ca 48 % till naturvård, 45 % till friluftsliv, 2 % till kulturmiljö samt 4 % till övrigt. Ca 63 % av bidragen gick till tätortnära projekt.

ÅTGÄRDSKATEGORIER

LONA bidrag ges till nedanstående åtgärds-kategorier. Mest bidrag gick till Information och folkbildning (25 %), Vård och förvaltning (21 %) och Kunskapsuppbyggnad (17 %).

Tabell 28. LONA-bidrag per åtgärds-kategori 2014–2016.

	Total kostnad	%	Bidrag	%	Antal åtg.
Kunskapsuppbyggnad	42 440 376	17	18 403 227	17	374
Framtagande av underlag	34 443 032	14	16 079 110	14	286
Områdesskydd	5 116 450	2	2 490 850	2	54
Vård och förvaltning	53 091 610	21	22 731 776	21	429
Restaurering	45 545 058	18	20 049 876	18	276
Information och utbildning	61 103 259	25	27 590 854	25	708
	241 739 785		107 345 693		2 127

¹⁵ Den lokala naturvårdssatsningens (LONAs) bidrag till uppfyllelse av miljökvalitetsmålen, (rapport 5922)

LONA-projekten ska stödja genomförande av miljökvalitetsmålen. Mest bidrag har gått till Ett rikt växt- och djurliv (36 %), följt av God bebyggd miljö (24 %) och Levande sjöar och vattendrag (13 %).

Tabell 29. LONA-bidrag per miljökvalitetsmål 2014–2016.

	Total kostnad	%	Bidrag	%	Antal åtg.
Begränsad klimatpåverkan	2 785 500	1	1 193 000	1	24
Frisk luft	1 565 600		782 800		6
Bara naturlig försurning	0		0		0
Giftfri miljö	35 000		17 500		1
Skyddande ozonskikt	0		0		0
Säker strålmiljö	0		0		0
Ingen övergödning	457 000		217 125		5
Levande sjöar och vattendrag	34 627 599	14	15 024 000	13	260
Grundvatten av god kvalitet	124 000		61 000		2
Hav i balans, lev. kust och skärgård	7 363 260	3	3 221 875	3	71
Myllrande våtmarker	15 504 240	4	5 847 500	5	79
Levande skogar	21 266 960	8	9 005 295	8	234
Ett rikt odlingslandskap	10 272 810	4	4 895 612	4	167
Storslagen fjällmiljö	3 933 498	1	1 941 749	1	29
God bebyggd miljö	57 746 491	23	25 791 134	24	520
Ett rikt växt- och djurliv	86 057 827	35	39 347 103	36	729
	241 739 785		107 345 693		2 127

Det görs en uppskattning av vilka politikområden som projekten har anknytning till. Det vanligaste är att projekten har anknytning till Övrigt av betydelse för naturvård, Friluftsliv samt Tätortsnära (sammanlagt ca 66 %). En mindre del av projekten (avser tilldelade medel) har anknytning till Folkhälsa (7 %) Skola (5 %), Turism (6 %), Kulturmiljö (5 %), Regional utveckling (3 %), Äldre/ funktionshindrade (2 %), Areella näringar (1 %) samt till Integration (1 %).

Tabell 30. LONA-projekt per politikområde 2014–2016.

	Total kostnad	%	Bidrag	%
Skola	14 542 819	6	6 252 005	5
Folkhälsa	17 983 520	7	7 539 694	7
Regional utveckling	7 521 408	3	3 337 899	3
Turism	15 238 395	6	6 939 235	6
Areella näringar	2 989 453	1	1 449 450	1
Kulturmiljö	11 689 464	4	5 458 290	5
Friluftsliv	51 028 231	21	23 082 294	21
Integration	4 238 651	1	1 907 315	1
Äldre funktionshindrade	6 240 208	2	2 705 186	2
Tätortsnära	36 641 952	15	16 265 218	15
Övrigt av betydelse för naturvård	73 625 685	30	32 409 106	30
	241 739 786		107 345 693	

Det är vanligt att åtgärderna genomförs inom flera naturtyper eller Övrigt (30%). Där naturtyp kan urskiljas är Sjö och rinnande vatten vanligast (17%) följt av Skog (14%).

Tabell 31. LONA-projekt per naturtyp 2014–2016.

	Total kostnad	%	Bidrag	%
Sjö och rinnande vatten	41 691 887	17	18 684 061	17
Hav, kust och skärgård	14 855 160	6	6 194 000	5
Våtmark	22 880 440	9	9 233 150	8
Skog	35 340 780	14	15 934 262	14
Odlingslandskap	25 638 137	10	11 295 200	10
Fjäll	4 176 402	1	1 936 601	1
Geologi	555 000	0	277 500	1
Generellt vatten	2 332 600	0	1 135 100	0
Generell naturtyp	56 912 312	23	26 204 746	24
Övrigt	37 357 067	15	16 451 073	15
	241 739 785		107 345 693	

PRESTATIONER

Bland de prestationer som beviljade medel ska resultera i finns bl.a. ca 75 naturvårdsprogram/grönstrukturprogram, ett 60-tal skötselplaner, 17 friluftspplaner, ca 200 inventeringar, populationsförstärkande åtgärder på ca 200 ha, 25 fågeltorn, ett 100-tal grill/rastplatser/vinskydd, ett 30-tal broar, ett 100-tal aktivitetsbanor, ett 30-tal åtgärder för tillgänglighetsanpassning för äldre/funktionshindrade, naturvårdsbränning på ca 10 ha, framröjning av ca 3 000 grova träd, ca 200 ha restaurering, slyröjning på ca 60 ha, röjning gallring ca 500 ha, nyskapa naturtyp/område ca 35 ha, restaurering och biotopförbättrande åtgärder ca 500 ha, ca 150 skyltar, 30-tal digitala självguider, ca 80 informationsbroschyrer, ca 30 utställningar och ca 150 utbildningar/dialogträffar ¹⁶.

LONA-TRÄFFAR OCH UTVECKLING AV LONA-REGISTRET 2014–2016

Under 2014–2016 har Naturvårdsverket i samarbete med länsstyrelse och kommun arrangerat LONA-träffar på olika håll i landet för kommuner och ideella föreningar med olika teman. Drygt 100 personer per år har deltagit i träffarna på plats. För att nå fler, filmas föredragen och görs tillgängliga på Naturvårdsverkets hemsida.

¹⁶ LONA-registret 170307

Tabell 32. LONA-träffar 2014–2016.

Tema	Kommun	Deltagare
Tätortsnära kommunala reservat	Örebro	39
Restaurering	Örebro	24
Information och naturvägledning	Kristianstad	56
Engagemang trots små resurser	Lycksele	30
Inventering och kunskapsuppbyggnad	Göteborg	68
Biologisk mångfald i och omkring tätorten	Nybro	82
Inrätta tätortsnära, kommunala naturreservat	Stockholm	42
		341

Alla ansökningar, redovisningar och statistikuttag sker i LONA-registret som utvecklas kontinuerligt.

5.8 Fastighetsförvaltning och investeringar

Naturvårdsverkets fastighetsbestånd ligger i huvudsak i nationalparker och naturreservat. På Naturvårdsverkets fastigheter finns 23 naturum och andra större entrébyggnader, anläggningar (t ex entréer, avloppsanläggningar, broar, p-platser), bostadsbyggnader, torpställen samt övriga byggnader (t ex förråd, dass, båthus).

Naturvårdsverket har ingen egen regional organisation och anlitar länsstyrelserna samt stiftelsen Tyrestaskogen och föreningen Laponiatjuottjudus som uppdragstagare för vissa fastighetsförvaltningsuppgifter.

Uppdraget omfattar ekonomisk, juridisk och teknisk förvaltning för den fasta egendomen. Ekonomisk förvaltning avser bl.a. löpande hantering av in- och utbetalningar i samband med drift och underhåll av byggnader och anläggningar, upplåtelse av arrende, hyra och nyttjanderätt, vägunderhåll och avgifter till samfällighetsföreningar. Den juridiska förvaltningen avser upplåtelser av arrenden och andra nyttjanderätter. Den tekniska förvaltningen innebär att uppdragstagaren ser till att drift och underhåll av byggnader och anläggningar fungerar på kort och lång sikt.

Under året skickades en byggnads- och miljöledningsenkät till uppdragstagarna i syfte att i vissa delar komplettera och uppdatera FIDOS (Naturvårdsverkets IT-system för fastighetsinformation) med grundläggande uppgifter, inventera beståndet av vissa dammar och förorenade områden där åtgärder eller uppgifter efterfrågas av andra myndigheter m.m. Dessutom bidrar enkätsvaren med kompletterande uppgifter till Naturvårdsverkets miljöutredning i vilken miljöpåverkan från fastighetsägande och fastighetsförvaltning från och med 2016 ska redovisas.

Miljöhänsyn och effektiv energianvändning ska fortlöpande prioriteras. Uppdragstagaren ska också initiera och samråda med Naturvårdsverket om behov av investeringar i den fasta egendomen i form av ny-, om-, eller

tillbyggnad. Detta arbete ligger till grund för Naturvårdsverkets årliga beslut om investeringsplan samt beslut om budget för underhåll av byggnader och anläggningar.

Naturvårdsverket fördelade ca 69 miljoner kronor för investeringar i fastigheter, byggnader och anläggningar år 2016. Urvalskriterierna var; lag och myndighetskrav (brand, säkerhet m.m.), färdigställande av påbörjade och planerade entréprojekt, energibesparande åtgärder, tillgänglighetsåtgärder, färdigställande av påbörjade och planerade naturum samt verksamhetsanknutna investeringar (förråd, parkeringsytor m.m.).

Investeringsplanen år 2016¹⁷ omfattad 44 stycken investeringsprojekt bl.a. ny entré i Abisko nationalpark, nya entréer Björnlandets och Tivedens nationalparker, ny entrébyggnad i Hornborgasjöns naturreservat, ny förrådsbyggnad i Höga Kusten vid Skuleberget för att förbättra arbetsmiljön samt ny reningsverksanläggning i Trollskogens naturreservat.

5.9 Biosfärområden

2016 avsattes 3,25 mnkr ur anslaget 1:3 till arbetet med biosfärområden. Ett biosfärområde är ett modellområde för hållbar utveckling. De ingår i Unescos Man and the Biosphere-program (MAB) som utgår från samspelet mellan människan och biosfären. I Sverige finns fem biosfärområden och två biosfärkandidatområden. Naturvårdsverket stödjer arbetet genom årliga ekonomiska bidrag. Nytt för 2016 är att Skogsstyrelsen nu ingår i programkommittén och att Havs- och vattenmyndigheten ger ekonomiskt bidrag till två områden. Två biosfärinitiativ har inlett förstudier till ansökan om kandidatstatus.

Bland årets aktiviteter/projekt kan nämnas en program-workshop om den nya globala handlingsplanen, Lima Action Plan 2016–2025, som antogs vid världskongressen i Peru. Vid kongressen lovordades också Vattenrikets 10-årutvärdering som ett föredöme globalt. Stockholm Resilience Centre har utfört en kartläggning av hur svenska biosfärområden bidrar till genomförandet av Agenda 2030. Arbetet redovisas i Naturvårdsverkets Rapport 6742 samt i en engelsk och en svensk populärversion. En metod för att kartlägga och mäta ekologisk hållbarhet och brister i landskapet, LEIF i praktiken, har utvecklats och testats i Östra Vätterbranterna. Arbetet redovisas i en rapport från länsstyrelsen. Region Blekinge och Blekinge Arkipelag har startat ett projekt för att utveckla friluftsturismen med fokus på kust och skärgård för fler besökare till leder och skärgårdsmiljöer samt marknadsföring av Arkipelagrutten och Blekinge. Integrationsprojekten Refugees Story och Språkpromenader för flyktingar och nyanlända har genomförts i Östra Vätterbranterna.

¹⁷ NV-00986-16

5.10 Grön infrastruktur

Naturvårdsverket har under 2016 koordinerat och finansierat arbetet med genomförandet av grön infrastruktur i Sveriges land-, vatten- och havsområden. Arbetet har bedrivits i samverkan med länsstyrelserna och andra myndigheter.

LÄNSSTYRELSEARNAS ARBETE

Länsstyrelserna har under 2016 påbörjat arbetet med att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur¹⁸. Naturvårdsverket har för detta ändamål fördelat totalt 18,5 mkr av 1:3-anslaget till länen.

Under året har länsstyrelserna formerat arbetsgrupper och organiserat det interna och externa arbetet med att ta fram handlingsplanerna. Arbetet projektleds i de flesta län från naturvårdsenheten, men har ett brett deltagande från berörda funktioner på länsstyrelserna. Samverkan mellan länen på regional nivå sker i huvudsak i tre länsgrupper: norrlandsläna, mälardalsläna och sydläna.

Samtliga länsstyrelser har under året informerat om, och i olika grad involverat, kommunerna i arbetet. En övervägande majoritet av länen har också påbörjat arbetet med att nå ut till viktiga landskapsaktörer, däribland större markägare och markägarorganisationer, i arbetet med grön infrastruktur. Majoriteten av länen anger att det finns stort intresse bland kommunerna att följa och delta i arbetet, men att arbetet med förankring och dialog är tids- och resurskrävande.

Planeringen av GIS-arbetet i uppdraget har tagit tid och arbetet med praktiskt genomförande av nationella och regionala GIS-analyser påbörjades därför sent under året. En stor del av de övergripande GIS-analyser som planeras i uppdraget under början av 2017 kommer att genomföras i länsgruppernas regi eller i länsöverskridande naturtypsgrupper som formerats av berörda länsstyrelser. Tematiskt och/eller geografiskt avgränsade GIS-analyser har dock även genomförts länsvis.

Fyra länsstyrelser (de s.k. pilotlänen) har under året fått särskild finansiering för att ta fram underlag och metodik som andra länsstyrelser kan dra nytta av. Några sådana var nationella bullerkartor, nationellt förvaltningsindex, värdekärnor och värdeetrakter i boreal skog, i odlingslandskapet och i havsmiljön, skyddsvärda träd samt en metodik för förankring genom open standards.

NATURVÅRDSVERKET'S ARBETE

Naturvårdsverket har under året koordinerat arbetet med grön infrastruktur, tagit fram vissa nationella analyser och skapat olika arenor för samverkan mellan de många aktörer som är involverade i arbetet. Totalt har 3,1 mkr av 1:3-anslaget använts för det nationella koordineringsarbetet samt framtagande av nationella underlag.

¹⁸ Uppdrag 17 i länsstyrelsernas regleringsbrev för 2016

Det löpande koordineringsarbetet har i huvudsak skett i tre grupper, en intern handläggargrupp på Naturvårdsverket, en myndighetsgrupp med berörda centrala myndigheter och en koordineringsgrupp bestående av länsamordnarna på respektive länsstyrelse.

Under året har möten och webinarier genomförts med länsstyrelser och myndigheter om bl.a. GIS-analyser, landskapsanalyser, kommunikationsstöd och goda exempel på regionalt och lokalt arbete med grön infrastruktur. Grundläggande principer om hur handlingsplanerna kan komma att användas i prioriteringar och avvägningar i naturvårdsarbetet har presenterats för länsstyrelserna. En plan har även tagits fram för samordnad utveckling och förvaltning av länsstyrelsernas IT-stöd. En nationell kartläggning av buskmarker har beställts och kommer att tillhandahållas för vidare analyser på regional nivå. Naturvårdsverket har vidare uppdragit åt ArtDatabanken att ta fram en artlista som underlag för att kunna göra regionala prioriteringar av naturtyper och arter utifrån betydelse och förutsättningar för grön infrastruktur.

Naturvårdsverket har under året satsat på att ta fram verktyg för att nå viktiga aktörer och synliggöra arbetet med grön infrastruktur. En kommunikationsplan och en medieplan har tagits fram i syfte att uppnå en samsyn om vad som inryms i begreppet grön infrastruktur, tydliggöra vilka aktörer som behöver nås i arbetet, samt att klargöra olika myndigheters respektive ansvar i kommunikationsarbetet. En nationell samverkansyta har upprättats och en vokabulär för att tydliggöra centrala begrepp har tagits fram för att underlätta kommunikation om grön infrastruktur. Under hösten genomfördes en större konferens för landskapets aktörer för att öka delaktigheten och sprida information om initiativ och insatser bland ideella intressenter, kommuner, regioner, näringsliv, jord- och skogsägarorganisationer.

5.11 Biogeografisk uppföljning av naturtyper och arter som omfattas av EU:s habitatdirektiv

EU:s habitatdirektiv omfattar ca 160 utpekade arter och ca 90 naturtyper som förekommer i Sverige, som vi åtagit oss att bevara (samt de arter som ingår i naturtyperna). Uppföljningen ska visa hur vi lyckas, och ska bidra till att målen med direktivet nås så effektivt som möjligt. EU-kravet är att rapporteringen fr.o.m. 2013 skall bygga på ett etablerat uppföljningssystem. För några – de vanligaste – naturtyperna, och några arter, finns sedan tidigare god information tack vare den nationella miljöövervakningen.

För de flesta måste dock kompletterande uppföljning etableras. Sedan 2009 leder därför NV arbetet med att få detta på plats, numera i samråd med Havs- och vattenmyndigheten. Arbetet är komplext och behöver utföras i flera steg, bland annat för att vi ska bli rimligt säkra att vi väljer effektiva metoder för de naturtyper och arter som är nya i miljöövervakningssammanhang.

5.11.1 Övriga kunskapsunderlag för åtgärder för värdefull natur

1:3-anslaget finansierar diverse underlag som har en bred användning inom och utanför svensk naturvård. Under 2016 gick 13 mkr kronor till Artportalen vid ArtDatabanken, som samlar allmänhetens artobservationer och som under senare år har utvecklats i syfte att bli mer robust och användbar i naturvården och för att kunna inkludera även organisationers insamlade data.

Uppgifter från Artportalen ligger till grund för adaptiv förvaltning, internationell rapportering och arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter och används även i miljökonsekvensbeskrivningar. Även annat stöd från ArtDatabanken till Naturvårdsverket och länsstyrelserna har finansierats via 1:3-anslaget. 1:3-anslaget finansierar även arbetet med lokal och traditionell kunskap, bl.a. i relation till artikel 8 i konventionen om biologisk mångfald.

Under 2016 har medel betalats ut för att hantera traditionell kunskap i en nordisk förstudie inom ramen för den mellanstatliga plattformen för biologisk mångfald och ekosystemtjänster IPBES. (Studien finansierades i övrigt av Nordiska ministerrådet.)

I begränsad omfattning har 1:3-anslaget finansierat projekt som har drivits i internationella sammanhang. Exempel är ett projekt om sektorsintegrering av biologisk mångfald i Arktiska rådet och delfinansiering av framtagandet av en IUCN-rödlista.

Slutligen har 1:3-anslaget använts för att finansiera kunskapsunderlag inom flera regeringsuppdrag med kopplingar till biologisk mångfald, exempelvis grön infrastruktur och ekosystemtjänster. Enligt regeringens beslut har medel från 1:3-anslaget betalats ut till SCB för dess arbete med ekosystemtjänster.

5.12 Medelsanvändningen och arbetet med artbevarande, vilt- och rovdjursförvaltning samt bekämpning av invasiva främmande arter

5.12.1 Arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter

Åtgärdsprogram för hotade arter är avsedda att fungera som ett komplement till andra åtgärder för biologisk mångfald, framför allt då arbetet med områdesskydd och förvaltning av skyddad natur samt jordbrukets miljöersättningar.

Åtgärdsprogrammen fungerar som kunskapskälla (*”rätt åtgärd på rätt plats i landskapet”*) för övriga samhällsaktörer (andra myndigheter samt exploatörer av landskapet) och möjliggör för Naturvårdsverket att samverka med och vägleda dessa. Åtgärdsprogrammen ska särskilt leda till åtgärder i vardagslandskapet utanför de skyddade områdena och därmed aktivt bidra till grön infrastruktur, dvs. ett funktionellt landskap.

Arbetet fokuserar på att nå gynnsam bevarandestatus för de arter och livsmiljöer som är särskilt hotade eller som fungerar som paraplyarter, dvs. åtgärder som gynnar även många andra arter (t.ex. gynnar arbete för vitryggig hackspett även 168 andra rödlistade arter). Även arter för vilka

Sverige har internationella åtaganden, Art- och habitatdirektivet¹⁹ och Fågeldirektivet²⁰, ingår i detta arbete.

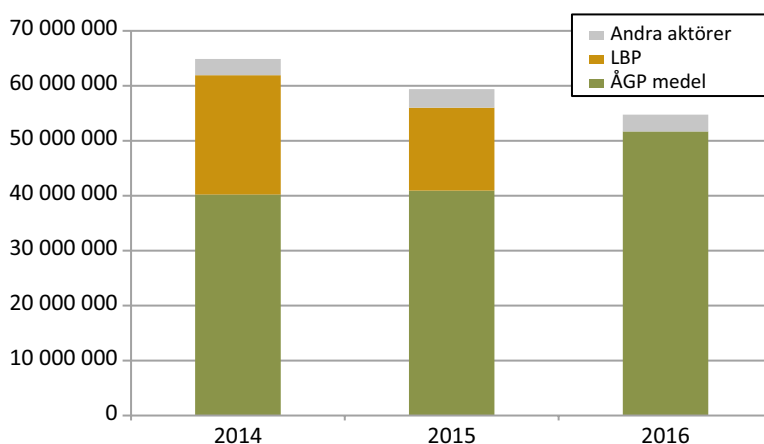
Tabell 33. Arbete med terrestra åtgärdsprogram ur anslaget 1:3.

	2014	2015	2016
Antal program med genomförda åtgärder ¹	113	117	121
Antal program med åtgärder från andra aktörer än Lst	25	46	40

¹ Arbetet med program kan startas innan programmet är fastställt för att ta fram kunskap om arternas utbredning. Övriga åtgärder tilläts när programmet har en godkänd remissversion.

År 2016 pågick 121 terrestra ÅGP-program, finansierade av 1:3-anslaget och/eller på annat sätt. Eftersom medelstilldelningen inte täcker åtgärdsbehovet fortsatte Naturvårdsverket med de prioriteringar bland åtgärdsprogrammen som togs fram inför 2012-års medelsfördelning. Enligt denna modell prioriteras arbete med 27 åtgärdsprogram nationellt. Merparten av ÅGP-medlen för åtgärder fördelades till länsstyrelserna, men medel beviljades också till Naturskyddsföreningen för arbete med vitryggig hackspett och till Jägareförbundet för arbete med fjällgås.

Länsstyrelserna använder ÅGP-medlen även som medfinansiering för andra finansieringskällor, t.ex. LIFE och Interreg. Under tidigare år har även miljöstödsmedel varit ett viktigt styrmedel inom svensk naturvård. Men i och med den nya landsbygdsprogramperioden har länsstyrelserna inte erhållit några medel från landsbygdsprogrammet under 2016. Länsstyrelserna har flaggat för att ändringar (mindre medel och färre möjligheter till naturvårdsåtgärder) i den nya perioden kan få starkt negativa konsekvenser för biologisk mångfald i odlingslandskapet. Trots att ÅGP-verksamheten fick mer pengar från Naturvårdsverket, ca 11 miljoner mer 2016 jämfört med 2015, så gick ändå mindre medel totalt till ÅGP, då ökningen inte fullt ut motsvarade minskningen av LBP-medel.

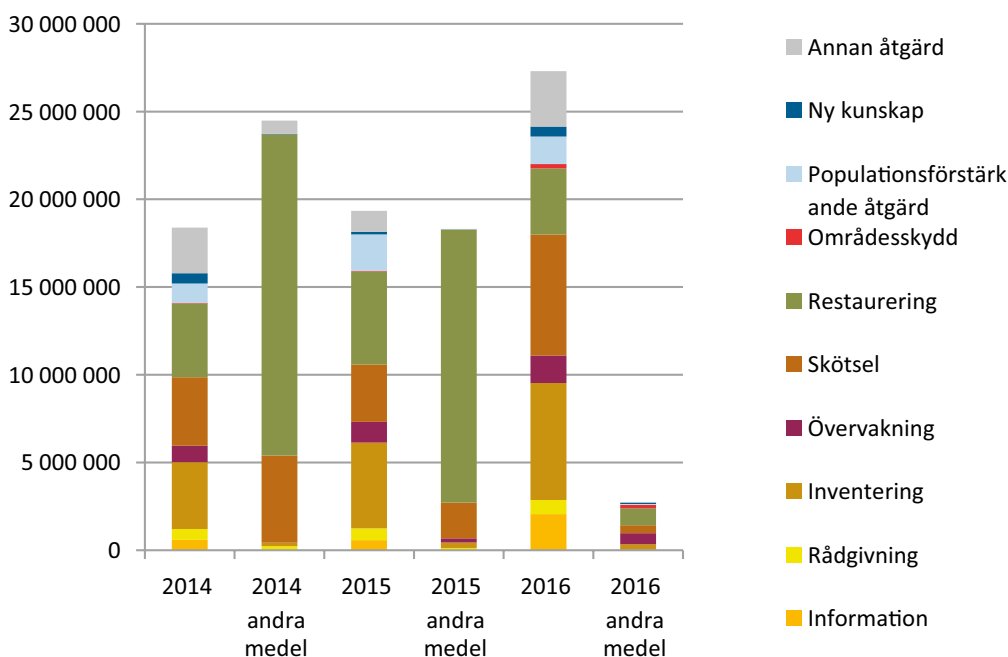

Figur 10: Finansiering av ÅGP; bidrag från 1:3-anslaget till länsstyrelserna, medel från Landsbygdsprogrammet (miljöstöd), medel från andra aktörer.

¹⁹ Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter

²⁰ Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar

Av Figur 11 framgår länsstyrelsernas kostnader per åtgärdsstyp. Det är tydligt att restaureringsåtgärder minskat med minskat miljöstödet.

Figur 11: Fördelning av länsstyrelsernas kostnader för åtgärder i fält per åtgärdsstyp.

Livsmiljöförbättrande åtgärder, restaurering och skötsel, dominerar med ca 42 %. Att inventering fortfarande utgör en väsentlig del av åtgärdsbudgeten (23 %) beror på att det inte finns andra aktörer som kan ansvara för det i så stor omfattning och att det behövs detaljerad kunskap om arternas förekomst för att kunna ge rådgivning och anpassa åtgärder.

Utöver de faktiska åtgärdskostnaderna används medel till bl. a. koordinering. Framförallt handlar det om dialog med och underlag till externa aktörer så att dessa kan anpassa sin verksamhet och vidta åtgärder. Att växla upp 1:3-anslaget med externa medel (LIFE, Interreg) tar resurser i anspråk i form av att ta fram underlag, söka medel och administrera dessa extra medel. I övrigt används medel till annat internt naturvårdsarbete inom länsstyrelsen, så som ärendehandläggning, miljömålsarbete, arbete med landskapsstrategier osv.

SAMVERKAN MED AKTÖRER

Länsstyrelserna använder Naturvårdsverkets medel från 1:3-anslaget för samarbete med aktörer i landskapet. Den exakta samlade kostnadsbilden för åtgärder är okänd, särskilt när åtgärder utförs som en del av aktörernas löpande verksamhet. Det kan vara skogsbolag, kraftbolag, stiftelser, kommuner och statliga aktörer, t.ex. Trafikverket. Dessutom har ideella föreningar bidragit med ett stort antal timmar ideellt arbete.

Exempel på åtgärder som utförs av andra aktörer är skötsel och restaurering av naturtyper (markägare/markförvaltare) samt inventering och övervakning (ideella föreningar). Se även nedan under Resultat.

Sedan 2010 tecknar Naturvårdsverket årligen ett avtal med ArtData-banken om stöd till Naturvårdsverkets arbete med ÅGP. Bland annat ska Artdatabanken bistå berörda myndigheter, kommuner och åtgärdsprogramförfattare med expertkontakter, information samt data- och kunskapsunderlag vid framtagande och genomförande av åtgärdsprogrammen.

ÅGP-verksamheten skapar gröna arbetstillfällen regionalt, både på länsstyrelserna och hos externa entreprenörer. Utöver det samverkar länsstyrelserna med Arbetsförmedlingen och Skogsstyrelsen i deras arbetsmarknadsprojekt, bl.a. Skogsstyrelsens arbetsmarknadsprojekt SAFT.

FASTSTÄLLDA ÅTGÄRDSPROGRAM – LÄGESSTATUS

Under 2016 har Naturvårdsverket fastställt åtgärdsprogram för mosippa. Naturvårdsverket planerar att fastställa 4 kvarvarande program (status 2017-02-26) under 2017.

Tabell 34. Status för åtgärdsprogram för hotade arter.

	2014	2015	2016
Antal gällande, fastställda program i början av året	111	120	130
Antalet nya fastställda program under året	16	10	1
Antal program som har löpt ut under året och som är förlängda ¹	19	34	51
Antal uppdaterade åtgärdsprogram	18	3	4
Antalet avslutade program	6	0	5

¹ Formella beslutet tas året därpå

RESULTAT

Under 2016 har 55 program löpt ut varav 51 har förlängts. Skälet till förlängningen är att de uppsatta målen inte är nådda samt att det finns behov av fortsatta åtgärder. Under 2016 har 5 program avslutats: utter (samtliga åtgärder som föreslås behöver genomföras av Trafikverket), jättesköldlav och långtbroktagel (de flesta målen med programmet är uppnått, kvarstående åtgärd är områdesskydd), kungsörn (åtgärdsprogrammet har ersatts av förvaltningsplan för kungsörn) och spindelörtskinnbagge (arten har klassats till NT efter genomförda inventeringar).

Länsstyrelsernas årliga återrapporteringar samt slutredovisningar av programmen visar att ÅGP är ett viktigt verktyg i artbevarandearbetet i form av den anpassning som sker av befintlig verksamhet ("sådan som ändå ska göras") i samverkan med berörda aktörer. Det finns en tydlig effekt av att ÅGP har haft en styrande inverkan på naturvårdshänsyn och för att vässa naturvårdsåtgärder – "*rätt åtgärd på rätt plats i landskapet*". Arbetet med ÅGP och framtagandet av artspecifika kunskapsunderlag har också gett värdefull input till hela det svenska arbetet med biologisk mångfald. Arbetet har bidragit till en ökad medvetenhet om hur komplicerade de ekologiska sambanden är i olika naturtyper, och också tydligt belyst vilka viktiga ekolo-

giska brister som finns i dagens landskap. I arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur har erfarenheter och kunskap från ÅGP också en betydelsefull roll.

Under året har alla länsstyrelser använt delar av ÅGP-medlen till rådgivning mot externa aktörer med syfte att de ska kunna anpassa sin verksamhet för att gynna biologisk mångfald genom till exempel anpassade åtagandeplaner eller som kompetensstöd för planering av åtgärder. En viktig del i ÅGP-arbetet är även att söka andra finansieringskällor.

Majoriteten av länsstyrelserna rapporterar att arbetet med skyddsvärda träd har bidragit till naturvård enligt grön infrastruktur, då bland annat värdekärnor och värdetrakter för skyddsvärda träd tagits fram. Under 2016 har närmare 2 000 skyddsvärda- och efterträdarträd frihuggits. Södermanlands län har tagit fram en ”träddapp” som ska kunna användas vid undervisning i skolor. WWF, kommuner, samfälligheter, Eklandskapsfonden och andra medel från NV har bidragit med medel för att gynna den biologiska mångfalden knutna till skyddsvärda träd.

5.12.2 Vilt- och rovdjursförvaltning

Tabell 35. Fördelning av kostnader för rovdjur och viltförvaltning 2014–2016 (mkr).

Område/år	2014	2015	2016
Bevarande av genetiskt viktig varg	0	0	0
Genetisk förstärkning av vargstammen	500	5	366
Drift och förvaltning av IT-system	2 008	3 327	3 890
Viltskadecenter, drift	8 000	8 678	9 770
Bidrag rovdjursinventering	38 643	37 221	40 516
Bidrag, rovdjursbidrag	17 929	15 485	18 052
Övrigt rovdjur	7 010	8 841	8 716
Åtgärder till skydd för renar	1 000	1 000	1 000
Bekämpning mårhund	7 836	8 000	8 400
DNA-analyser	5 567	4 966	7 538
SVA viltsjukdomar	2 944	2 951	2 999
Övrigt vilt ¹	1 850	2 058	5 466
Totalt	93 287	92 531	106 713

¹ I beloppet ligger arbetet med viltstrategi.

5.12.3 Rovdjursbidrag

BAKGRUND

Rovdjursbidraget fördelas varje år till länsstyrelserna samt till de två större rovdjurscentrumen i landet. Medlen får användas till informationsinsatser samt akuta åtgärder kopplade till de stora rovdjuren.

I slutet av 2013 beslutade Naturvårdsverket om nya nationella förvaltningsplaner för de stora rovdjuren björn, järv, lo och varg. De främsta målen för förvaltningen har delats in i fyra delmål; 1) uppnå och bibehålla de stora rovdjurens gynnsamma bevarandestatus, 2) minska skador orsakade av stora rovdjur, 3) öka förtroendet för förvaltningen samt 4) motverka illegal jakt.

De medel som utgår till länsstyrelserna syftar till att stödja länsstyrelserna i deras uppdrag att via den regionala förvaltningen uppnå rovdjurspolitikens övergripande och långsiktiga mål som beskrivs i rovdjurspropositionen²¹ samt de mål som återfinns i de nationella förvaltningsplanerna.

Medlen till länsstyrelserna fördelas enligt en fördelningsnyckel som tagits fram i samverkan med länsstyrelserna. Fördelningsnyckeln baseras framför allt på hur rovdjursförekomsten i länen ser ut.

De medel som utgår till Rovdjurscentrumet De5Stora i Järvsö respektive Rovdjurscentrumet Grönklitt i Orsa syftar till att stödja dessa verksamheters arbete med att förmedla objektiv information och kunskap om våra rovdjur till allmänhet, skolor och media.

RESULTAT

Länsstyrelserna har under 2016 använt rovdjursbidraget i huvudsak till följande åtgärder:

Skrämselåtgärder och förebyggande åtgärder riktat mot djur som uppträtt nära människor eller tamdjursbesättningar, i syfte att förhindra eller minska skador. Dessa åtgärder har bland annat bestått i att sätta upp akutstängsel, lapptyg samt ljud- och ljusanordningar.

Skyddsjakter, där åtgärder inkluderat förberedelser av jakten, lokalisering av aktuella djur samt genomförande av jakten vilket i vissa fall krävt användning av helikopter. Hit hör även åtgärder som etablerande av en skyddsjaktsorganisation för att säkra en effektiv insats vid behov.

Beredskap och tillgänglighet, vilket inneburit att länsstyrelsen säkrat upp personalens tillgänglighet att vara nåbar en stor del av dygnet samt har en beredskap att kunna närvara vid akuta händelser där rovdjur är inblandade.

Stöd till oroliga djurägare, vilket inneburit dels att på plats kunnat ge information och rådgivning, samt anknutit tamboskapsägare till en SMS-tjänst som meddelar när rovdjur observerats i närheten.

Besök till personer som upplevt vargar som närgångna för att informera och dokumentera.

Länsstyrelsens närvaro i anslutning till att djurägare har släppt ut sina djur på fåbodsdrift.

Inköp av material såsom akutstängsel, lapptyg, ljudanläggningar, fältkläder.

Kompetensutveckling av länsstyrelsepersonal, bland annat genom medverkan på nationella konferenser, samverkan mellan länen, utbildning i hur man i tjänsten hanterar konflikter samt utbildning i stängsling, samt utbildning av besiktningsmän.

²¹ En hållbar rovdjurspolitik (2012/13:191)

Utbildningar för grundskolelärare i rovdjursförvaltning för att sprida objektiv kunskap om rovdjur och förvaltning till skolelever.

Informationsinsatser, dels genom träffar som länsstyrelserna själva initierat, dels som deltagande i möten och mässor anordnade av externa verksamheter, exempelvis jägarorganisationer och andra länsstyrelser. Inkluderar även informationsträffar för allmänheten och för skolelever samt det löpande kommunikationsarbete som sker via telefon, epost, webben och media.

Framtagande av regionala förvaltningsplaner för de stora rovdjuren.

OH- och personalkostnader

Rovdjurscentrumen redovisar att deras medel använts till att ta fram och sprida lättillgänglig basinformation om de stora rovdjuren och förvaltningen av dessa, att utveckla webbplatser, att arbeta med uppsökande informationsverksamhet och skolinformation samt vara en mötesplats för att diskutera rovdjur.

MÅLUPPFYLLNAD

Måluppfyllnaden är generellt sett god, med åtgärder vars resultat möter upp något, flera eller samtliga delmål nationellt, med särskild tonvikt på delmålet att minska skador och att skapa ett ökat förtroende för förvaltningen.

Länsstyrelserna rapporterar att de får mycket positiv feedback på den höga närvaro och dialog man erbjuder i områden och situationer där rovdjur finns och skapar mycket känslor. Detta bidrar till det långsiktiga målet om förtroende och förutsägbarhet i rovdjursförvaltningen. Även rovdjurscentrumens informationsinsatser under året bidrar till detta. Genom en god beredskap för akuta händelser, där angrepp av rovdjur har skett eller är nära förestående, kan skador förebyggas och begränsas. Detta bidrar till målet att minska skadorna. Framtagande av förvaltningsplaner bidrar till målet att uppnå och bibehålla populationernas gynnsamma bevarandestatus.

5.12.4 Rovdjursinventering

Länsstyrelserna har enligt förordning (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn ansvar för inventering av stora rovdjur i det egna länet. Rovdjursinventeringen genomförs också i enlighet med *Strategin för svensk viltförvaltning* (NV-00303-15) och bygger på bästa tillgängliga kunskap och kvalitetssäkrade data där resultaten lagras i moderna IT-system i öppna publika lösningar i samarbete med andra länder, framförallt Norge. Naturvårdsverket ger bidrag till länsstyrelsernas inventering av varg, järv, lodjur och kungsörn med ändamålet att inventeringarna ska genomföras i enlighet med gällande lagstiftning och *Naturvårdsverkets metodik för inventering av stora rovdjur i Sverige*, <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Vilt/Inventeringsmetodik-for-stora-rovdjur/>.

Björn inventeras genom särskilda satsningar med spillningsinventeringar och därpå följande populationsberäkningar. Under 2016 har en björnspillningsinventering genomförts i Norrbottens län. Resultaten av denna redovisas under 2017. På Gotland inventeras endast kungsörn. Medlen fördelas enligt en fördelningsnyckel som tagits fram i samverkan med länsstyrelserna och som bland annat baseras på rovdjursförekomst och länens areal. Inventeringarna sker, förutom för björn, årligen i hela landet. Björn har emellertid inventerats årligen i vissa län mellan 2014 och 2016 och planeras även att inventeras 2017 i Dalarnas, Gävleborgs och Värmlands län.

Inventering och rapportering av inventeringsresultaten sker på samma sätt i både Sverige och Norge, i enlighet med den metodik som togs fram 2012–2014 för björn, varg, järv och lo. Under 2016 initierades en översyn av inventeringen av kungsörn. Genom detta samarbete blir resultaten jämförbara och det blir mer tillförlitliga uppskattningar av storleken på de skandinaviska rovdjursstammarna. Samarbetet har hittills resulterat i 22 gemensamma metodologiska instruktioner och faktablad för att samordna och harmonisera inventeringsverksamheten. Metodiken riktar sig i huvudsak till Statens Naturoppsyn (SNO) i Norge, länsstyrelserna i Sverige samt de svenska samebyarnas inventeringssamordnare. Sverige och Norge genomför ett gemensamt årligt rovdjursinventeringsmöte där representanter för länsstyrelserna, SNO, samebyarna, Rovdata, Viltskadecenter, Naturvårdsverket och Miljødirektoratet deltar. Mötet 2016 hölls i Trondheim 9–10 november och kommer 2017 att gå av stapeln under senhösten i Sverige.

Länsstyrelserna i Sverige, SNO i Norge samt de svenska samebyarnas inventeringssamordnare har alla ett ansvar för att bland annat kontrollera och kvalitetssäkra observationer av stora rovdjur i fält, och för att registrera dessa i den svensk-norska databasen *Rovbase*²². På uppdrag av Naturvårdsverket har Viltskadecenter²³ i uppdrag att löpande granska inventeringsdata som länsstyrelserna registrerar i Rovbase. I samråd med länsstyrelserna och Rovdata i Norge²⁴ sammanställer Viltskadecenter inventeringsdata på nationell och skandinavisk nivå i gemensamma skandinaviska rapporter. Naturvårdsverket fastställer inventeringsresultaten.

Sverige och Norge har under 2016 bildat gemensamma arbetsgrupper för järv- och loinventeringen som har till uppgift att omhänderta synpunkter och förslag till förbättringar och föreslå förändringar av inventeringsverksamheten för att öka precisionen och kvalitén av järv- och loinventeringen. Grupperna består av representanter för länsstyrelserna, SNO, Viltskadecenter, Rovdata, samebyarna och forskningen.

²² www.rovbase.se

²³ www.viltskadecenter.se

²⁴ www.rovdata.no

Inventeringsresultaten från vintern 2015/2016 finns sammanfattade i följande publikationer:

Varg: <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8700/978-91-620-8764-7/>

Järv: <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8700/978-91-620-8771-5/>

Lodjur: <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8700/978-91-620-8769-2/>

Kungsörn: <http://www.viltskadecenter.se/images/stories/Publikationer/inventering-kungsorn-2016.pdf>

Allmänhetens möjlighet att rapportera sina rovdjursobservationer samt insyn i och öppenheten kring inventeringsverksamheten är viktig. De norsk-svenska databaserna Skandobs och Rovbase utgör två komponenter för att uppnå detta. Under året har Naturvårdsverket inlett ett arbete för att modernisera tjänsten för inrapporteringen av observationer. Arbetet beräknas vara klart 2017–2018.

Miljødirektoratet och Naturvårdsverket har inom ramen för samverkan kring rovdjursinventering och datalagring under 2016 påbörjat framtagande av en app som kan användas för att samla data i fält. Appen kan köras på GPS:er och smarta telefoner och är ämnad för fältpersonal vid länsstyrelserna samt SNO i Norge. Syftet med appen är att effektivisera datainsamlingen och underlätta för fältpersonalen. En första version togs i bruk i februari 2017.

Naturvårdsverket har även ett avtal med Svenska Jägareförbundet gällande rovdjursinventering²⁵ Enligt avtalet ska Svenska Jägareförbundet bl. a bygga upp ett rapporteringssystem och främja rapportering via Skandobs samt medverka i områdes- och spillningsinventeringar.

LÄNSSTYRELSESNAS ÅTERRAPPORTERING

Naturvårdsverket har sammanställt 2014, 2015 och 2016 års återrapporeringar av rovdjursinventeringen. Naturvårdsverket kan därmed följa huruvida ändamålet med bidraget uppnåtts, vad det ger för resultat och effekter, få underlag för att kunna kommunicera erfarenheter, tillvarata synpunkter på förändringar samt argumentera för fortsatt behov av resurser.

Nedan presenteras en sammanfattning av de tre senaste årens verksamhetsberättelser och de ekonomiska redovisningarna från länsstyrelserna. Detaljeringsgraden i redovisningen har varierat och sammanfattningen är tänkt att ge en övergripande uppskattning baserat på de siffror och texter som redovisats. Synpunkter på inventeringsmetodik, Rovbase och Skandobs hanteras av Naturvårdsverket i särskild ordning.

²⁵ NV-08591-16

I Tabell 36 redovisas en samlad uppskattning av hur inventeringsbidraget har använts fördelat på fem övergripande poster. Personalkostnader samt administrativt arbete är den i särklass största posten. Därefter följer kostnader för transporter som gjorts i relation till inventeringsverksamheten vilket inkluderar både bil, helikopter och skoter. Post tre och fyra omfattar möten samt utbildning, slutligen följt av posten ”övrigt”. Exempel på kostnader som ingår i övrigt kan röra sig om inköp av kläder till inventerare, kostnader kopplade till rapporteringen i Skandobs eller Rovbase, ansökan om olika typer av tillstånd så som kameratillstånd, fältutrustning samt teknisk utrustning vilket bland annat inkluderar viltkameror.

Tabell 36. Genomsnittlig uppskattning (%) under tre år av de totala inventeringskostnaderna fördelat på fem huvudpunkter.

Personal och administration	67 %
Transport	15 %
Möten	4 %
Utbildning	2 %
Övrigt	12 %

Tabell 37 redovisar en uppskattning över hur kostnaderna har fördelats per art. De redovisade procentsatserna är ett snitt baserat på de tre senaste årens återrapporteringar. Tabellen redovisar hur både fördelning ser ut inom respektive rovdjursförvaltningsområde såväl som fördelningen ser ut över landet i stort.

Tabell 37. Genomsnittlig uppskattning (%) under tre år av de totala kostnaderna som lagts på de olika rovdjursarterna.

Rovdjursart	Rovdjursförvaltningsområde			Hela landet
	Norra	Mellersta	Södra	
Varg	8 %	49 %	19 %	22 %
Järv	47 %	6 %	0 %	27 %
Lodjur	37 %	43 %	67 %	44 %
Björn	Björn inventeras med särskilda satsningar med spillningsinventeringar och därpå följande populationsberäkningar och är därför inte inkluderad i denna uppskattning.			
Kungsörn	8 %	2 %	14 %*	7 %

*Gotland är inte med i denna uppskattning då 100% av bidraget går till kungsörn.

Nedan följer en kort sammanfattning av länsstyrelsernas verksamhetsberättelser från motsvarande tidsperiod (2014–2016). Samtliga rubriker har varit återkommande punkter som Naturvårdsverket efterfrågat återkoppling kring.

HUR HAR INVENTERINGSARBETET KOMMIT TILL ANVÄNDNING?

Inventeringarna utgör underlag för uppföljning av mål gällande gynnsam bevarandestatus för rovdjur, planering av framtida skadeförebyggande åtgärder, samt underlag för beslut om skydds- och licensjakt. I samband

med framtagandet av miniminivåer, förvaltningsnivåer och förvaltningsplaner har uppnådda inventeringsresultat varit av avgörande betydelse. Närvaron i fält bidrar sannolikt till ökad överlevnad för rovdjuren samt till att minska socioekonomiska konsekvenser genom att sprida information till allmänheten och intresseorganisationer. Inventeringsresultatet är även en faktor som påverkar prioriteringen av medel till rovdjursavvisande stängsel. Vidare ger resultatet värdefull information för andra områden som berör Länsstyrelsens arbete, exempelvis vad gäller vindkraftsparker eller avverkningsanmälningar.

I renskötselområdet utgör inventeringsresultaten underlag för Sametinget vid beslut om ersättning och det utgör ett viktigt underlag för toleransnivåarbetet. För älgförvaltningen har resultaten stor nytta i de områden som omfattas av vargrevir. Kunskapen om viltstammarnas utbredning, täthet och fördelning är även viktiga aspekter för forskning och utveckling. Sammanfattningsvis kan sägas att värdet av en god inventering med trovärdig grund har visat sig mycket betydelsefull i länens arbete med viltförvaltning.

SAMVERKAN MELLAN LÄN OCH MED ANDRA MYNDIGHETER

Samverkan är på många håll omfattande och sker främst mellan angränsande län för att öka kvalitén och effektiviteten av inventeringen samt skapa samsyn. Exempel är gemensamma rutiner för skydds jakt och rovdjursförvaltning, akutmaterial, kunskaps- och erfarenhetsutbyten, spårning och observation av gemensamma revir och/eller familjegrupper m.m. Även dialog och samverkan med andra myndigheter, som exempelvis Naturvårdsverket, Statens veterinärmedicinska anstalt och Skogsstyrelsen fungerar bra. Länsstyrelsen har tidigare haft bra kontakt och samverkan med Polismyndigheten men detta har försvårats av myndighetens omfattande omorganisation. Dock upplevs denna samverkan åter ha förbättrats under 2016.

SAMVERKAN MELLAN NORSKA OCH FINSKA MYNDIGHETER

Samverkan med de myndigheter som ansvarar för rovdjursinventering i Finland och Norge sker på en övergripande nivå och uppges generellt fungera bra. Exempelvis har möten med Statens Naturoppsyn (SNO) skett för att förbättra inventeringsarbetet och rutiner. I samband med inventering av järv har det även skett ett samarbete mellan Sverige och Norge.

SAMVERKAN MED SVENSKA JÄGAREFÖRBUNDET

I många län förekommer regelbunden kontakt och god samverkan, exempelvis där observationer av rovdjur från jägare rapporteras till länsstyrelsen och där jaktvårdskonsulenter vid Jägareförbundet sprider information från länsstyrelsen vidare ut till kretsarna. Andra exempel där förbundet varit delaktiga är som spårtolkar, deltagande vid spillningsinventering av varg, och vid planering av områdesinventering. Svenska Jägareförbundet bedöms vara en viktig resurs i samband med rovdjursinventeringen. Några län uppger dock att de har inget eller knappt något samarbete.

SAMVERKAN MED SAMEBYARNA

Samverkan sker på en övergripande nivå och rapporteras generellt fungera bra. Möten med samebyarna är viktiga då man diskuterar svårigheter och problem vid inventering, hur inventeringen bör vidareutvecklas, hur samarbetet mellan samebyarna och länsstyrelserna fungerar etc. Möten är dessutom viktiga tillfällen för informationsspridning till exempel rörande ny forskning, ändringar av inventeringsmetoder och kriterier, utbildningstillfällen i Rovbase och så vidare. Under inventeringen sker löpande dialog och samarbete.

SAMVERKAN MED VILTSKADECENTER

Viltskadecenter rapporteras vara en viktig del i inventeringsarbetet på många sätt, dels kunskapsmässigt men också tack vare den nationella överblicken de har över inventeringarnas genomförande. Dialog, information och rådgivning rapporteras fungera mycket bra i allt som rör inventeringsarbetet. Länsstyrelserna ger Viltskadecenter ett mycket gott betyg och delger att de är mycket serviceinriktade, kompetenta och hjälpsamma samt erbjuder snabb respons.

HUR HAR ALLMÄNHETEN GJORT DELAKTIG?

Generellt har allmänhetens rapporteringar varit till stor hjälp i arbetet med att utföra så bra inventeringar som möjligt utifrån de resurser som finns. Dock skiljer sig frekvensen på rapporter från allmänheten åt mellan länen. Många län arbetar aktivt med att öka rapporteringsbenägenheten och marknadsför olika verktyg för detta, bland annat Skandobs och Skandobs Touch. Det har även genomförts många olika typer av besök, föreläsningar och informationsmöten under åren där man fokuserat på att sprida information till allmänheten. Allmänheten görs även delaktig via information som länsstyrelsen lägger ut på sin hemsida samt via sociala och lokala medier, där de uppmanas att rapportera sina observationer. Stor vikt läggs vid att återkoppla till de som rapporterar för att de ska känna att de gör en värdefull insats och för att främja att fler rapporter kommer in framgent. I samband med björnsjällningsinventering har allmänheten varit mycket delaktig.

HAR INVENTERINGEN KUNNAT GENOMFÖRAS SOM PLANERAT?

Merparten av länen har haft svårigheter under inventeringarna på grund av avsaknad av snö och dåliga väderförhållanden. Vissa län har även haft brist på (eller sent inkomna) rapporter från allmänheten. Vissa län redovisar att måluppfyllelsen bedöms som god, men flertalet län redovisar att det faktiska antalet föryrgringar med stor sannolikhet inte återspeglas i inventeringsresultatet. Järv och lodjur är de arter som rapporteras haft särskilt svåra inventeringsförhållanden. Täckningsgraden av kungsörn bedöms av merparten som tillfredsställande.

VILTKAMEROR

Kamerorna har visat sig vara ett väldigt viktigt komplement som underlättar inventeringsarbetet avsevärt, speciellt vid brist på snö som har blivit ett vanligt återkommande problem de senaste åren, men även vid brist på inkommande rapporter från allmänheten. Kamerorna används dessutom för att förebygga rovdjursangrepp på tamdjur och hägnat vilt. Dock rapporteras kostnaderna att öka de närmaste åren, dels pga. inköp av utrustning men även för att det administrativa arbetet ökar i form av bildhantering osv. Det läggs även en del resurser på att utveckla metodiken för kamerainventering. I 2015 års redovisning nämns ett 90-tal kameror fördelat bland länen och under 2016 har antalet ökat ytterligare. Flera län har dessutom ansökt om utökat tillstånd till kameraövervakning. Eftersom kameraövervakning är relativt nytt har det ännu inte skett någon utvärdering av resultatet.

5.12.5 Invasiva främmande arter (IAS)

Naturvårdsverket har använt ca 568 tkr för arbete med genomförandet av EU-förordningen om IAS. Det pågående arbetet med genomförandet har drivits som ett projekt där NV ansvarat för projektledningen och också tagit fram en kommunikationsplan samt uppdaterat informationen om IAS. Projektet bedrivs i nära samarbete med Havs- och vattenmyndigheten.

Medlen har också använts till en fallstudie avseende åtgärder för att hantera IAS.

Naturvårdsverket har finansierat LIFE-projektet MirDiNec. Svenska Jägareförbundet har drivit projektet för att motverka en etablering av mårddhund i Sverige, Danmark och Norge. Det fyra år långa projektet avslutades 31 augusti 2013. Naturvårdsverket har bidragit med 2 334 688 euro. Resultaten visar att populationen minskar i området. Prognosen är att populationen i Sverige kommer att hållas på en konstant nivå under de första fem åren vid fortsatta förvaltningsåtgärder, och därefter börja minska. Utan åtgärder för att begränsa populationen skulle den enligt Svenska Jägareförbundet så småningom öka exponentiellt.

Efter LIFE-projektets slut har Naturvårdsverket fortsatt att finansiera projektet på egen hand.

Svenska Jägareförbundet har under 2016 erhållit 8,4 mkr för sitt arbete med mårddhund.

5.13 Myggbekämpning

Naturvårdsverket disponerade 3 miljoner kronor för myggbekämpning 2016. Medlen fördelades enligt regleringsbrevet till Statens Jordbruksverk, som i sin tur fördelade dem till Länsstyrelsen i Gävleborgs län. Länsstyrelsen har använt medlen till inköp av biologiskt bekämpningsmedel för myggbekämpning i Nedre Dalälven, på liknande sätt som tidigare år.

5.14 Länsstyrelsernas arbete med friluftsliv

5.14.1 Bakgrund

2010 beslutade riksdagen om propositionen Framtidens friluftsliv och 2012 kom regeringens skrivelse om tio mål för friluftslivspolitik. Utifrån propositionen och skrivelsen har regeringen givit flera myndigheter ansvar för friluftslivsarbetet. Länsstyrelserna har haft uppdrag om friluftsliv under 2013–2016. Redovisning har skett till Naturvårdsverket. Uppdraget i regleringsbrevet för 2016 lyder:

- 30. Länsstyrelserna ska samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga regeringens friluftslivspolitik där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Inom ramen för uppdraget ska länsstyrelserna särskilt*
- ha en god samverkan mellan länsstyrelserna, Skogsstyrelsen, kommuner och andra berörda aktörer, och*
 - stärka arbetet med tätortsnära natur och genomföra insatser för att friluftslivsmålen ska få ökat genomslag inom bl.a. samhällsplanering, utvecklings- och tillväxtarbete samt naturvårdsarbete.*
- Uppdraget ska redovisas till Naturvårdsverket i enlighet med verkets anvisningar. Uppdraget finansieras delvis av medel från anslaget 1:3 Åtgärder för värdefull natur under utgiftsområde 20 Allmän miljö- och naturvård.*

Under 2016 har länsstyrelserna tilldelats medel för kostnader och arbete vid länsstyrelserna som avser uppdraget att länsstyrelserna ska samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga regeringens friluftslivspolitik.

5.14.2 Länsstyrelsernas rapportering

Samtliga 21 länsstyrelser har rapporterat sitt friluftslivsarbete i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer. Länsstyrelserna redovisar genomförda åtgärder under 2016 inom respektive friluftslivsmål. De redovisar också hur de samordnat och lett det regionala friluftslivsarbetet samt hur de anser att samverkan fungerat. Länsstyrelserna redovisar även vilka insatser de gjort för att stärka arbetet med tätortsnära natur samt vilka insatser som gjorts för att friluftslivsmålen ska få genomslag inom bl. a samhällsplanering.

SAMORDNING OCH LEDNING AV DET REGIONALA FRILUFTSLIVSARBETET FÖR ATT FÖRVERKLIGA REGERINGENS FRILUFTSLIVSPOLITIK

Under året har samtliga län tillsatt en tjänst för arbetet att samordna friluftslivsarbete. Hälften av länen har genomfört en regional konferens om friluftsliv, flera län har gjort förberedande arbete för att genomföra en regional konferens och länsstyrelserna har också utvecklat den interna samordningen i syfte att nå friluftslivsmålen.

Flera län har bildat ett nätverk för friluftslivsfrågor eller deltagit i befintliga nätverk där frågorna diskuteras.

De flesta länsstyrelserna anser att samordningen fungerar väl. 2016 är det första året som länen har en samordnare av friluftslivsarbetet och det behövs tid och uthållighet för att utveckla arbetet.

Länsstyrelserna har också svarat på frågor om hur de säkerställt god samverkan i arbetet med friluftslivsmålen med olika samverkanspartners. De flesta länsstyrelserna karakteriserar samverkan med kommunernas planeringsavdelningar som god liksom samverkan med region/ regionförbund och ideella föreningar.

Samverkan med Naturvårdsverket beskrivs också som god. Samverkan med andra centrala myndigheter är mindre utvecklad. Det kan förklaras med att andra myndigheters insatser ofta kanaliseras genom Naturvårdsverkets samordning.

Länsstyrelserna kommenterar att det tar tid att bygga upp samverkan och att man inte kunnat utveckla samverkan med alla aktörer redan detta första år.

INSATSER FÖR ATT STÄRKA ARBETET MED TÄTORTSNÄRA NATUR

Länsstyrelserna har främst stöttat arbetet genom att bevilja LONA-medel för att ta fram underlag om tätortsnära natur. Man har stöttat kommunerna i att bilda tätortsnära naturreservat och man har också ökat tillgången på tätortsnära natur genom bevarande, utveckling och nyskapande. Kommunerna har också fått stöttning i att ta fram grönplaner. Några län har tagit fram regionala kunskapsunderlag om tätortsnära natur som är viktig för friluftslivet.

Länsstyrelserna har också förmedlat kunskap och goda exempel på hur planering av den fysiska miljön kan bidra till fysisk aktivitet och hälsosamma val.

Stora insatser har också gjorts i arbetet med tätortsnära riksintressen för friluftslivet.

INSATSER FÖR ATT FRILUFTSLIVSMÅLEN SKA FÅ GENOMSLAG I SAMHÄLLSPANERINGEN

Länsstyrelserna har gjort de största insatserna inom detta område genom att ha dialog om friluftslivets värden med ansvariga planerare på kommunal nivå och genom att informera om friluftslivsmålen för ansvariga politiker och tjänstemän på kommunerna.

Ca hälften av länen har också genomfört stora insatser genom att förmedla kunskaper om vikten av tillgång till möjligheter för friluftsliv och kunskaper om friluftslivets värden för samhället och individen.

INSATSER FÖR FRILUFTSMÅLENS GENOMSLAG I UTVECKLINGS- OCH TILLVÄXTARBETE

Länsstyrelserna har gjort stora insatser genom att informera om och stödja LONA. De har också gjort vissa insatser genom att informera om och stödja LBU/ Leader eller andra finansieringsformer från EU.

Mer än hälften av länen har gjort insatser genom att starta/söka stöd för regionala utvecklingsprojekt och många av länen har också deltagit i andras utvecklingsprojekt kopplat till friluftsliv/turism. Det har också gjorts vissa insatser för att stimulera naturturism både inom och utanför skyddad natur. Länsstyrelserna har dessutom deltagit i olika turismnätverk i viss omfattning.

INSATSER FÖR FRILUFTSMÅLENS GENOMSLAG I NATURVÅRDSARBETET

Länsstyrelserna har gjort stora insatser för att säkerställa att alla nya beslut om naturreservat har föreskrifter och skötselplan som inte är onödigt ingripande när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet, de har gjort vissa insatser för att använda metoden om zoner i naturreservat där så är lämpligt.

En tredjedel av länsstyrelserna har gjort mycket stora insatser vad gäller att besluta om naturreservat med syfte friluftsliv. Länsstyrelserna har också i varierande grad gjort insatser för att stimulera och stötta kommunerna att skydda områden värdefulla för friluftsliv.

Länsstyrelserna har också gjort ganska stora insatser när det gäller att tillgängliggöra skyddade områden för människor med funktionshinder.

Dessutom har länsstyrelserna gjort stora insatser för att uppdatera informationen på webben om skyddade områden.

FORTSATT ARBETE

Även 2017 har länsstyrelserna avsatta medel för uppdraget om friluftsliv. Till skillnad från 2016 så är det nu länsstyrelsen i Örebro som fördelar medlen. Naturvårdsverket arbetar med att samordna och stödja länsstyrelserna med nätverksträffar, kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte. Länsstyrelserna fortsätter insatserna för att samordna och leda det regionala friluftslivsarbetet.

5.15 Bidrag till samebyarnas arbete med att ta fram och genomföra terrängkörningsplaner

2016 fördelade Naturvårdsverket 1 915 000 kr till Länsstyrelsen i Västerbottens län för bidrag till samebyarnas arbete med att ta fram och genomföra terrängkörningsplaner. Länsstyrelsen i Västerbotten fördelar i sin tur medlen till samebyarna i samråd med länsstyrelserna i Norrbotten, Jämtland och Dalarna. Under 2016 kunde länsstyrelsen bevilja bidrag till samtliga 12 samebyar som ansökt om medel, varav åtta samebyar i Norrbottens län, två i Västerbottens och två i Jämtlands län. Ansökningarna omfattade ca 2 220 000 kr och med en praxis om bidrag om 80 % av totalkostnaden kunde länsstyrelsen bevilja samebyarna sammanlagt ca 1 780 000 kr.

Vid årets slut var samtliga åtgärder färdigställda. Några åtgärder visade sig bli billigare än beräknat så sammanlagt betalades 1 640 000 kr ut till samebyarna. Länsstyrelsens administration uppgick till knappt 170 000 kr (kostnader som huvudsakligen avser handläggning, kontakter med samebyar, samråd med de andra länsstyrelserna samt ett platsbesök).

Beviljade ledsträckor har funnits med i respektive samebys terrängkörningsplan. Åtgärderna har till största del bestått av att anlägga spång (träbyggnationer), men även utläggning av nät/mattor, broar och arbete med att dra om leder till fastare mark. De samebyar som genomfört åtgärder tidigare är anser att markförstärkningarna har en kanaliseringseffekt på den körning som sker inom samebyn och att skadorna på våtmarkerna minskar. Åtgärderna bidrar även till förbättrad arbetsmiljö och säkerhet. Länsstyrelsen i Västerbotten menar att det är svårt att uttala sig generellt om åtgärderna innebär att barmarkskörningen i sig förändras, om den minskar eller ökar, för detta krävs en mer omfattande uppföljning och utvärdering.

5.16 Mötesplats skyddad natur

Den 28–29 november genomfördes konferensen Mötesplats skyddad natur 2016 på Münchenbryggeriet i Stockholm. Mötesplatsen genomfördes för första gången och hade 550 deltagare från såväl länsstyrelser, kommuner och myndigheter som näringsliv och ideella sektorn. Genom sex gemensamma plenumpass och 16 valbara pass utforskades frågor om naturvårdens samhällsutvecklande potential, såsom integration, grön infrastruktur, värdefulla skogar, gynnsam bevarandestatus, dialog, tätortsnära skyddad natur och regional utveckling. I samband med Mötesplats skyddad natur 2016 arrangerades dessutom ett flertal fristående för- och eftermöten, vilka bland annat handlade om naturum, LONA, bildande och förvaltning av naturreservat samt strandskydd.

Mötesplats skyddad natur 2016 arrangerades av Naturvårdsverket i samverkan med Havs- och vattenmyndigheten och länsstyrelserna och syftet med konferensen var att bidra till ett effektivt och prioriterat genomförande av naturvårdspolitiken genom att skapa en arena för dialog och samverkan. Utgångspunkten för konferensen var de nationella miljö- och friluftslivsmålen samt aktuell forskning. Mötesplats skyddad natur 2016 var en aktivitet inom den strategiska kommunikationssatsningen om skyddad natur som genomförs 2015–2017. Konferensen finansierades via deltagaravgifter.

Ordmolnet nedan, Figur 12, ger en kvalitativ bild av deltagarnas upplevelse. Det skapades av deltagarna själva vid konferensens avslut och illustrerar de guldorn som man tar med sig hem (ju fler personer som anger samma ord, desto större blir ordet).

Figur 12: Mentimeterbild som visar deltagarnas guldorn.

Konferensdeltagarnas utvärdering (svarsfrekvens 77 %) visar att Mötesplatsen bidrog på ett positivt sätt till deltagarnas dagliga arbete med skyddad natur där:

- 82 % av deltagarna upplever att Mötesplatsen gett dem inspiration i sitt fortsatta arbete.
- 71 % av deltagarna upplever att Mötesplatsen var ett forum för dialog och samverkan.
- 68 % av deltagarna upplever att Mötesplatsen ökat deras förståelse för roller och ansvar inom arbetet med skyddad natur och
- 58 % av deltagarna upplever att Mötesplatsen gett dem möjlighet att bredda deras nätverk
- 55 % av deltagarna upplever att Mötesplatsen gett dem nya perspektiv

Upplevelserna mättes på en skala mellan 1–5 (1=inte alls, 5=mycket väl) och där svar om 3,4 och 5 räknas som positiva och således utgör basen i ovanstående resultat. Samtliga frågor uppvisar en spridning enligt normalfördelning och medeltal runt 3.

Via följande länk finns filmade föreläsningar, referat och powerpointpresentationer från de valbara passen samt en podd från dagarna: <https://www.naturvardsverket.se/dokumentation-motesplats-skyddad-natur-2016>

5.17 Insatser som gynnar kulturarvet

5.17.1 Ängar och betesmarker – tillika ett biologiskt kulturarv

I skyddade områden i Sverige, huvudsakligen i naturreservaten, finns 23 400 ha ängar och betesmarker. Utöver detta finns ytterligare 13 600 ha huvudsakligen i Natura 2000-områden²⁶. Av den naturvårdskötsel som länsstyrelserna och andra förvaltare (Laponiatjuottjudus och Tyrestastiftelsen) genomför i skyddade områden utgör ängsslåtter och betesdrift den enskilt största insatsen; 2016 till en kostnad om ca 100 mnkr (se tabell Tabell 19 och Tabell 20). Det bör observeras att utöver detta bidrar miljöstödet i Landsbygdsprogrammet till betydande delar, detta gäller särskilt i Natura 2000-områden men också i naturreservat.

Många ängar och betesmarker växer igen och restaureringsinsatser genomförs för att återskapa eller förstärka deras värden i skyddade områden. Detta gäller särskilt i Natura 2000-områden för vilka Life+ medel kan sökas från EU. Ungefär hälften av de Life+ -projekt som genomförts eller genomförs rör dessa miljöer med en sammanlagd delfinansiering från Naturvårdsverket på över 100 mnkr (se 5.7.1).

Till upprätthållande av natur- och kulturvärden i odlingslandskapet bidrar även kommuner och ideella organisationer. Med LONA-

²⁶ SCB 2015

bidrag genomfördes under åren 2014–2016 167 åtgärder med bäring på Miljökvalitetsmålet ”Ett rikt odlingslandskap” till en total kostnad över 10 mnkr, varav hälften som LONA-bidrag (se 5.7.2).

Även inom ramen för åtgärdsprogram för hotade arter görs insatser i kulturlandskapet utanför de skyddade områdena. (se 5.12.1). Flera av åtgärdsprogrammets arter är starkt knutna till människoskapade miljöer t.ex. hotade åkerogräs. Andra arter lever i miljöer som är starkt människo-präglade, t.ex. läderbagge eller i miljöer som gynnas av hävd, t.ex. rikkärr. Även åtgärdsprogrammet för skyddsvärda träd har en stark koppling till kulturarvet. Under 2016 genomfördes åtgärder om totalt 3,9 mnkr inom ramen för detta åtgärdsprogram.

Den generella utvecklingen för ängar och betesmarker är starkt negativ. Jordbruksverket tar nu i samverkan med länsstyrelserna, Naturvårdsverket, och Riksantikvarieämbetet fram en strategi för odlingslandskapets biologiska mångfald inom ramen för Miljömålsrådets arbete. Arbetet för dessa miljöer behöver samordnas bättre så att det finns en gemensam långsiktig syn på vilka insatser som behövs, var de behövs och hur styrmedel bör utformas och fördelas för att ge bästa miljöeffekt och samtidigt få acceptans hos lantbrukarna.

5.17.2 Naturvägledning inbegriper också information om kulturlandskapet

Naturvägledning, som syftar till att ge en känsla av och för natur- och kulturlandskapet bedrivs bl.a. vid de 33 naturumen, varav 23 statliga (se 5.4).

Naturum behandlar området natur-, kultur- och upplevelsevärden och hur människan påverkat landskapet.

Entréer till nationalparker är en annan viktig informationskälla för en besökare, där syftet är att besökaren ska komma i kontakt med områdets natur- och kulturvärden utifrån förutsättningarna på platsen (se 5.6).

Naturvårdsverket har under 2016 bidragit med 3,9 mnkr till Centrum för naturvägledning, SLU (se 5.5) samt med 1,2 mnkr till Centrum för biologisk mångfald, SLU för deras arbete med traditionell och lokal kunskap.

5.17.3 Byggnader i Naturvårdsverkets ägo

Ett stort antal byggnader och anläggningar finns på Naturvårdsverkets fastigheter. Dessa fyller normalt en funktion i ett skyddat område eller är på annat sätt av betydelse för verksamheten där. Exempelvis byggnader som behövs för besöksverksamheten (naturum, tillgängliga toaletter m.m.) eller för naturvårdsändamål (förråd, ligghallar m.m.). Naturvårdsverket har förstärkt sin kompetens inom fastighetsförvaltning för att på ett systematiskt och ändamålsenligt sätt kunna ta sig an byggnadsbeståndet i enlighet med Förordning (1993:527) om förvaltning av statliga fastigheter. Se vidare 5.8.

Naturvårdsverket upprättar årligen en tre-årig investeringsplan där de största posterna avser investeringar i naturum och entréer. Årsvis upprättas även en underhållsplan, se avsnitt 5.8. Några av de åtgärder som påbörjades eller genomfördes under 2016 rör miljöer eller byggnader som också har ett

kulturhistoriskt intresse. I t.ex. Tyresta by, intill Tyresta nationalpark, genomfördes en omfattande renovering av caféet/serveringen som ligger i ett före detta vagnslider (9 mnkr kr år 2016, pågående). Ett annat exempel är renovering av byggnader i fyrbyn, Ottenby NR, där äldre byggnader fick nya funktioner som matsäcksstuga och ny naturbokhandel (2,9 mkr).

5.17.4 Världsarv och biosfärsområden

Laponia är ett världsarv för både natur- och kulturarvet, se <http://laponia.nu/>.

Naturvårdsverket bidrog under 2016 med 7,52 mnkr till Laponiatjuottjuddus för förvaltningen av världsarvet. Därutöver bidrog NV med 880 tkr i verksamhetsbidrag för naturumet och 1,5 mkr till underhåll av statliga leder inom Laponia och ytterligare 856 tkr för underhåll av broar.

Naturvårdsverket bidrog under 2016 med 3,25 mnkr till arbetet med Sveriges fem biosfärsområden och två kandidatområden (se 5.9). Biosfärsområdena är modellområden för hållbar utveckling och utgår från samspelet mellan människan och biosfären. En rapport om hur biosfärsområdena bidrar till genomförandet av Agenda 2030 har getts ut under året.

Beräkning av sysselsättningseffekter av Naturvårdsverkets sakanslag 1:16 och 1:3 2016

Författare: Ulrika Isberg och Ebba Gröndahl

Detta kapitel av återrapporteringen har tagits fram av företaget WSP Sverige AB, 2017-03-22.

6.1 Bakgrund

Naturvårdsverket är i sitt regleringsbrev ålagt att redovisa vilka sysselsättningseffekter för kvinnor och män som användningen av sakanslagen för skydd och åtgärder för värdefull natur (1:3 och 1:16) ger upphov till. I sin återrapportering av åtgärder för biologisk mångfald 2013–2015 redovisar Naturvårdsverket att åtgärder som genomförs under anslaget 1:3 tar cirka 970 årsarbetskrafter i anspråk, medan åtgärder under anslaget 1:16 sysselsätter motsvarande ungefär 260 årsarbetskrafter²⁷.

Utöver dessa direkta sysselsättningseffekter ger anslagen även följdarbets-tillfällen i form av exempelvis underentreprenader vid ny- och ombyggnadsprojekt och i samband med turism i naturrum och nationalparker (guidning, mat, logi, upplevelser, m.m.).

6.2 Sakanslagen

Skydd av värdefull natur, i form av förvärv, intrångsersättningar eller avtalslösningar för statens räkning av värdefulla naturområden, finansieras via anslag 1:16 *Skydd av värdefull natur*. Storleken på anslag 1:16 var år 2016 ca 1 343 miljoner kronor.

De skyddade områdena kräver skötsel för att naturvärdena ska kunna upprätthållas och för att områdena på ett bra sätt ska kunna tillgängliggöras. Det statliga åtagandet för att säkerställa detta finansieras via anslag 1:3 *Åtgärder för värdefull natur*. Storleken på anslag 1:3 var år 2016 ca 952 miljoner kronor.

6.3 Syfte

Föreliggande studie syftar till att uppskatta storleken på såväl de direkta som indirekta sysselsättningseffekter som följer av användningen av anslagen.

²⁷ Naturvårdsverket (2016)

6.4 Metod

Den metod som togs fram vid genomförandet av motsvarande beräkningar föregående år har i stor utsträckning återanvänts²⁸. De multiplikatorer för sysselsättningseffekter som förra året togs fram med hjälp av det regionala analys- och prognosverktyget Raps har även använts för årets beräkningar. Inga nya modellkörningar har alltså genomförts. Till skillnad från förra året redovisas även sysselsättningseffekternas fördelning mellan kvinnor och män.

6.5 Beräkningsresultat – hur har medlen använts år 2016?

Av det totala beloppet på ca 2 295 miljoner kronor har ca 1 160 miljoner kronor som använts för finansiella transaktioner (förvärv av mark, intrångsersättning, m.m.) exkluderats från beräkningarna då de inte haft någon effekt på sysselsättningen.

Av sakanslag 1:16 har ca 170 miljoner (13 %) använts i ändamål som haft effekter på sysselsättningen och för sakanslag 1:3 är motsvarande siffra 964 miljoner kronor (101 %) ²⁹. I Tabell 38 nedan visas sakanslagsförbrukningen och de beräknade sysselsättningseffekterna för år 2016. Totalt beräknas anslagen ge upphov till ca 1 550 helårsarbetskrafter, vilket är ca 315 fler (eller 26 % mer) än föregående års resultat. 2016 års sakanslag var dock 36 % större än föregående års.

Tabell 38. Sakanslagsförbrukning år 2016 samt de beräknade sysselsättningseffekterna.

	Sakanslag 1:3	Sakanslag 1:16
Anslagsförbrukning 2016	952,1 miljoner kr	1 343,0 miljoner kr
Medel som ger upphov till sysselsättning	964,1 miljoner kr	170,2 miljoner kr
Medel som inte ger reala effekter på ekonomin	-17,6 miljoner kr	1 172,8 miljoner kr
Medel som utbetalats till internationella organisationer	5,6 miljoner kr	-
Direkt sysselsättningseffekt, helårsarbetskrafter	1 145	299
Indirekt och inducerad sysselsättningseffekt, helårsarbetskrafter	81	24
Total sysselsättningseffekt för kvinnor, helårsarbetskrafter	400 (33%)	162 (50%)

6.5.1 Branschfördelning

I tabellen nedan visas en uppskattning av hur de utbetalda sakanslagen fördelats i olika branscher. Endast de medel som anses ge upphov till sysselsättning har inkluderats.

²⁸ Se bilaga till Naturvårdsverket (2016)

²⁹ Man går cirka 12 000 000 plus på finansiella transaktioner. Dessa medel används sedan i ändamål som påverkar sysselsättningen, vilket resulterar i att summan blir större än det ursprungliga sakanslaget och uppgår till 101 %.

För sakanslag 1:3 har majoriteten av beloppet gått till skogsskötsel (61 %). Medlen från sakanslag 1:16 har spridits något jämnare över fler branscher: Myndigheter (48 %), teknisk konsultverksamhet (26 %) och Fastighetsförmedlare (16 %).

Tabell 39. Fördelning av sakanslag 1:3 och 1:16 över olika branscher.

Bransch	Fördelning 1:3	Fördelning 1:16
Rovdjursförvaltning, mårhundsbekämpning, rovdjursinventering, etc	7%	0%
Skogsskötsel	61%	0%
Ekonomisk konsultverksamhet – värdering av mark	0%	1%
Byggnation och ombyggnation av Naturum, entréer, leder, etc	9%	0%
Drift, utveckling och förvaltning av olika databaser	1%	6%
Fastighetsförmedling	0%	16%
Juridisk konsultverksamhet	0%	1%
Konsultbyråer avseende företags organisation	0%	1%
Teknisk konsultverksamhet; kartering etc	1%	26%
Vetenskaplig forskning, bla SLU och SVA	6%	1%
Arbete på myndigheter, Länsstyrelser, Lantmäteriet, Naturvårdsverket, etc	13%	48%
Intresseorganisationer	2%	0%

6.5.2 Regional fördelning

I Tabell 40 nedan visas den uppskattade regionala fördelningen av sakanslag 1:3 och 1:16 för år 2016. En stor del (77 %) av medlen i sakanslag 1:3 har betalats ut till länsstyrelser och motsvarande fördelning har använts för det totala beloppet för sakanslag 1:3. Sakanslag 1:16 har fördelats efter antal markersättningsaffärer per län.

Sakanslag 1:3 har fördelats relativt jämnt över länen och de flesta län har tilldelats 3 och 7 % av de utbetalda medlen. Västra Götalands län sticker ut och är (precis som föregående år) det län som tilldelas störst del av beloppet, 14 % år 2016.

Sakanslag 1:16 är något mer ojämnt fördelat över länen. Stockholms och Gotlands län tilldelades 1 % vardera medan 14 % fördelades till Norrbottens län och 12 % till Gävleborgs län.

Tabell 40. Länsvis fördelning av sakanslag 1:3 och 1:16.

Län	1:3	1:16	Län	1:3	1:16
01 Stockholms län	5%	1%	14 Västra Götalands län	14%	11%
03 Uppsala län	3%	3%	17 Värmlands län	4%	4%
04 Södermanlands län	3%	4%	18 Örebro län	5%	6%
05 Östergötlands län	6%	2%	19 Västmanlands län	3%	2%
06 Jönköpings län	3%	3%	20 Dalarnas län	5%	5%
07 Kronobergs län	2%	2%	21 Gävleborgs län	3%	12%
08 Kalmar län	7%	2%	22 Västernorrlands län	4%	4%
09 Gotlands län	4%	1%	23 Jämtlands län	5%	5%
10 Blekinge län	3%	2%	24 Västerbottens län	5%	8%
12 Skåne län	8%	7%	25 Norrbottens län	7%	14%
13 Hallands län	3%	4%			

6.6 Sysselsättningseffekter

Sysselsättningsstatistik utgår från befolkningen i arbetsför ålder (16 och äldre)³⁰. I Tabell 41 och 42 nedan visas den totala sysselsättningseffekten (direkt, indirekt och inducerad) dels för sakanslag 1:3 och dels för 1:16. Sysselsättningseffekten redovisas på bransch och länen har delats in i tre kategorier: Storstadslän, skogslän och övriga län. Samma länsindelning som förra året har använts. Andelen kvinnor som arbetar i respektive bransch baseras på data för år 2015 från SCB.

Sakanslag 1:3 beräknas fördela antalet sysselsatta relativt jämnt över de olika länstyperna. Den största andelen av de sysselsatta arbetar inom förvaltning och skötsel av skogsbruk följt av allmän administration. Fördelningen är lik den som beräknades för år 2015. 33 % av de som sysselsätts av medlen beräknas vara kvinnor.

Tabell 41. Sysselsättningseffekter av sakanslag 1:3.

Bransch	Storstadslän	Skogslän	Övriga län	Andel kvinnor
Jordbruk – Rovdjursförvaltning	39	36	40	24%
Skogsbruk – Förvaltning & Skötsel	167	186	170	24%
Byggindustri – Byggnation av Naturum, leder, etc.	39	42	45	9%
Övriga fastigheter – Fastighetsförmedling	–	–	–	–
Konsultverksamhet	24	24	25	36%
Kultur och sport	4	4	5	36%
Civilsamhället – Intresseorganisationer kopplade till hushåll	9	12	18	36%
Allmän administration – Arbete på myndighet	103	121	103	57%
Övriga lokala tjänster	2	4	3	36%
Totalt	387	429	410	33%

Enligt beräkningarna uppskattas mer än hälften av de som sysselsätts av medlen från anslag 1:16 tillhöra skogslän. Den största andelen av de sysselsatta arbetar inom allmän administration följt av konsultverksamhet. Av de som sysselsätts beräknas 50 % vara kvinnor.

³⁰ RAMS – registerbaserad arbetsmarknadsstatistik från SCB

Tabell 42. Sysselsättningseffekter av sakanslag 1:16.

Bransch	Storstadslän	Skogslän	Övriga	Andel kvinnor
Jordbruk – Rovdjursförvaltning	–	–	–	–
Skogsbruk – Förvaltning & Skötsel	–	–	–	–
Byggindustri – Byggnation av Naturum, leder, etc.	–	–	–	–
Övriga fastigheter – Fastighetsförmedling	–3	–11	–7	39%
Konsultverksamhet	–9	–24	–13	36%
Kultur och sport	–1	–4	–2	36%
Civilsamhället – Intresseorganisationer kopplade till hushåll	–4	–12	–9	36%
Allmän administration – Arbete på myndighet	–42	–121	–53	57%
Övriga lokala tjänster	–1	–4	–2	36%
Totalt	–60	–175	–86	50%

6.7 Referenser

Naturvårdsverket (2016). *Återrapportering: åtgärder för biologisk mångfald 2013 – 2015*. Naturvårdsverket rapport 6699, Stockholm 2016.

RAMS – Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik från SCB. (I Arbetskraftsundersökningen, AKU, är åldersfördelningen 15–74 år).

Arbetet med genomförandeplanen för planerade nya och utvidgade nationalparker

Under 2016 har arbetet fortsatt med utvidgning av de befintliga nationalparkerna Tiveden och Björnlandet. En hemställan om beslut, med förslag till utvidgningar och underlag, har under hösten 2016 lämnats över till regeringen.

I Björnlandet har två nya entréer, nya leder samt två rast- och övernattningsstugor färdigställts. I Tiveden har en större ombyggnation av två entréer och upprustning av parkeringsytor genomförts liksom en översyn och upprustning av ledsystemet i området.

Björnlandets och Tivedens nya utvidgade nationalparker kommer att invigas under försommaren 2017.

Arbetet med att bilda en ny nationalpark i Åsnen, Kronobergs län, pågår enligt projektplan. Naturvårdsverket genomför förhandlingar och köp av mark. Projektarbetsgruppen arbetar med framtagande av en skötselplan. Planering och iordningställande av entréer, ledssystem och information/naturvägledning pågår. Bygget av en första entré har påbörjats.

Tiveden. Foto: Länsstyrelsen i Örebro

Björnlandet. Foto: Länsstyrelsen i Västerbotten

Arbetet med att fram underlag för beslut om en ny nationalpark i området Vålådalen-Sylarna-Helags i Jämtlands län som påbörjades 2015 och pågått intensivt under vintern 2015/2016 med dialogmöten med lokalbefolkningen samt möten inom projekt med berörda kommuner, samebyar, sametinget och Jämtland Härjedalens turism. Det återstår en hel del arbete med att ta fram underlag som ska processas i projektet och förankras lokalt.

En förstudie har startats med att titta på förutsättningarna för att bilda en nationalpark av området kring Bästeträsk på Gotland. Styrgrupp och arbetsgrupp har bildats med deltagande från Naturvårdsverket, Länsstyrelsen Gotland, Region Gotland och Havs- och vattenmyndigheten. Förstudien är planerad att vara klar den 30 juni 2017.

Figur 13: Urskog, Färnebofjärdens NP. Foto Henri Engström

Tabell- och figurförteckning

Tabell 1	Budget och utfall för anslaget 1:16 åren 2014 – 2016 (mkr).	10
Tabell 2	Antal beslutade naturreservat per år (2014–2016), arealer i hektar.	11
Tabell 3	Fördelning av naturtyper i naturreservat bildade under 2014–2016, arealer i hektar.	12
Tabell 4	Antal beslut avseende statliga naturreservat.*	13
Tabell 5	Ersättningar till markägare fördelat på olika objekt-kategorier av skyddade områden, mkr.	14
Tabell 6	Markersättningslag, mkr.	14
Tabell 7	Markersättningslag, antal avtal eller beslut.	15
Tabell 8	Markersättningslag, skyddad mark, landareal, hektar.	15
Tabell 9	Markersättningslag, skyddad mark, produktiv skog, hektar.	15
Tabell 10	Kringkostnader för områdesskyddet (tkr).	15
Tabell 11	Antal naturvårdsavtal 2014–2016 fördelat på huvudsakliga objekt-kategorier.	17
Tabell 12	Antal öppna ärenden, årsarbetskrafter och ärenden där markåtkomstfrågorna är lösta, men där beslut ej finns.	18
Tabell 13	Överenskommelse SNUS 2008.	20
Tabell 14	Överenskommelse SNUS 2016.	20
Tabell 15	Övergripande fördelning av anslaget 1:3, 2014–2016, Naturvårdsverkets bokförda värden.	23
Tabell 16	Utbetalda bidrag till länsstyrelserna från 1:3-anslaget.	24
Tabell 17	Bidrag och ersättningar till skötsel av skyddade områden, 2014–2016. (Bokförda värden, Naturvårdsverkets egen redovisning.)	25
Tabell 18	Fördelning av länsstyrelsemas, Stiftelsen Tyrestaskogens och Laponiatjuottjudus faktiska medelsanvändning gällande skötsel av skyddade områden (tkr).	26
Tabell 19	Kostnader för naturtypsskötsel i skyddade områden fördelat på naturtyp (tkr).	27
Tabell 20	Kostnader för naturtypsskötsel i skyddade områden fördelat på åtgärder (tkr).	27
Tabell 21	Antal registrerade genomförda åtgärder per kategori i SkötselDos 2016.	32
Tabell 22	Antal registrerade genomförda åtgärder per typ i SkötselDos 2016.	32
Tabell 23	Besök och verksamhet vid landets 33 naturum.	37
Tabell 24	Besök i Sveriges nationalparker.	39
Tabell 25	Sammanställning av finansiering av LIFE-projekt i skyddade områden under perioden 2014–2016.	43
Tabell 26	Kostnader för konsult, skivastöd och seminarier inom LIFE från sakanslag 1:3.	44
Tabell 27	Slutredovisade projekt 2014–2016.	45
Tabell 28	LONA-bidrag per åtgärds-kategori 2014–2016.	45
Tabell 29	LONA-bidrag per miljö-kvalitetsmål 2014–2016.	46
Tabell 30	LONA-projekt per politikområde 2014–2016.	46
Tabell 31	LONA-projekt per naturtyp 2014–2016.	47
Tabell 32	LONA-träffar 2014–2016.	48
Tabell 33	Arbete med terrestra åtgärds-program ur anslaget 1:3.	53
Tabell 34	Status för åtgärds-program för hotade arter.	55
Tabell 35	Fördelning av kostnader för rovdjur och viltförvaltning 2014–2016 (mkr).	56
Tabell 36	Genomsnittlig uppskattning (%) under tre år av de totala inventerings-kostnaderna fördelat på fem huvudpunkter.	61

Tabell 37	Genomsnittlig uppskattning (%) under tre år av de totala kostnaderna som lagts på de olika rovdjursarterna.	61
Tabell 38	Sakanslagsförbrukning år 2016 samt de beräknade sysselsättningseffekterna.	73
Tabell 39	Fördelning av sakanslag 1:3 och 1:16 över olika branscher.	74
Tabell 40	Länsvis fördelning av sakanslag 1:3 och 1:16.	74
Tabell 41	Sysselsättningseffekter av sakanslag 1:3.	75
Tabell 42	Sysselsättningseffekter av sakanslag 1:16.	76
Figur 1	Ängsslätter Ottenby, Öland. Foto: Henri Engström	27
Figur 2	Löväng, Hässleången, Gotland. Foto: Henri Engström	28
Figur 3	Slätteräng, Hulterstad, Öland. Foto Henri Engström	28
Figur 4	Friluftsliv vid Nedre Dalälven. Foto Henri Engström	35
Figur 5	Kebnekajsefjällen, Lappland. Foto Henri Engström	36
Figur 6	Ledvisning i Färnebofjärdens nationalpark. Foto: Cecilia Wallinder, Länsstyrelsen Gävleborg.	40
Figur 7	Guldkronan.	40
Figur 8	Besökare vid naturum Färnebofjärden håvar efter småkryp i Dalälven i Färnebofjärdens nationalpark. Foto: Cecilia Wallinder, Länsstyrelsen Gävleborg.	41
Figur 9	Medieinslag 2016 och 2015.	42
Figur 10	Finansiering av ÅGP; bidrag från 1:3-anlaget till länsstyrelserna, medel från Landsbygdsprogrammet (miljöstöd), medel från andra aktörer.	53
Figur 11	Fördelning av länsstyrelsernas kostnader för åtgärder i fält per åtgärdstyp.	54
Figur 12	Mentimeterbild som visar deltagarnas guldorn.	68
Figur 13	Urskog, Färnebofjärdens NP. Foto Henri Engström	78

Återrapportering

Åtgärder för biologisk mångfald 2014–2016

RAPPORT 6758

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-6758-8
ISSN 0282-7298

I Naturvårdverkets regleringsbrev för budgetåret 2016 anges att myndigheten senast den 31 mars 2017 ska redovisa till Regeringskansliet (Miljö- och energidepartementet) hur medel inom anslagen 1:16 Skydd av värdefull natur och 1:3 Åtgärder för värdefull natur har använts och vilka resultat som uppnåtts 2014–2016.

Rapporteringen bygger på länsstyrelsernas redovisning, Naturvårdverkets underlag och data från VIC Natur.

På uppdrag av Naturvårdverket har en studie utförts gällande sysselsättningseffekter av sakanslagsanvändningen som återfinns i kapitel 6 i rapporten.

